

Tradicijska glazba i običaji sjeverozapadne Hrvatske

Perić, Tatjana

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:432519>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

TATJANA PERIĆ

DIPLOMSKI RAD

**TRADICIJSKA GLAZBA I OBIČAJI
SJEVEROZAPADNE HRVATSKE**

Čakovec, rujan 2016.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)**

PREDMET: Glazbena kultura

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Tatjana Perić

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: TRADICIJSKA GLAZBA I
OBIČAJI SJEVEROZAPADNE HRVATSKE**

MENTOR: Branimir Magdalenić, viši predavač

Čakovec, rujan 2016.

Zahvala

Zahvaljujem mentoru Branimiru Magdaleniću, višem predavaču, za pomoć pri odabiru teme diplomskog rada te za sugestije i primjedbe tijekom njegove izrade.

Zahvaljujem gđi Lidiji Bajuk, asistentici Instituta za etnologiju i folkloristiku, gđi Anamariji Starčević-Štambuk, voditeljici knjižnice Instituta i gđi Božici Pažur, urednici časopisa Kaj, na izdvojenom vremenu i savjetovanju kod odabira literature za ovaj rad.

Veliko hvala Adeli Jadan i Nikol Bali na tehničkim savjetima tijekom izrade rada.

Hvala mojim kolegama i kolegicama (posebno Mateji Peter, Mateji Kušec i Antonelli Fučkar) što su studentsko razdoblje uljepšali svojim prisustvom i učinili ih nezaboravnim.

Najveću zahvalnost iskazujem ocu Zdravku, majci Marijani, baki Mariji, sestrama Ivani i Ivoni na razumijevanju i podršci tijekom studiranja. Hvala roditeljima što su mi omogućili život i studiranje u Čakovcu.

Na kraju, hvala Marinu što mi je nesebično pomogao i bio podrška.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. POJMOVI TRADICIJA I OBIČAJI	4
2.1. Razlozi stvaranja običaja	4
3. GODIŠNJI OBIČAJI	5
3.1. Adventski običaji	5
3.1.1. Sveta Barbara	5
3.1.2. Sveti Nikola	7
3.1.3. Sveta Lucija	8
3.2. Božićno-novogodišnji običaji	9
3.2.1. Badnjak	9
3.2.1.1. Post i pripravak blagdanskih jela	10
3.2.1.2. Ukrašavanje (<i>ki(n)ćenje</i>) bora	10
3.2.1.3. Unošenje slame uz prigodni čestitarski tekst, molitvu i običajne radnje	11
3.2.1.4. Odlazak na polnoću	12
3.2.1.5. Razna vjerovanja, gatanja	13
3.2.2. Božić	14
3.2.3. Sveti Stjepan	14
3.2.4. <i>Januše(o)vo</i> i blagoslov kuća	15
3.2.5. Stara i Nova Godina	16
3.3. Trikraljevski običaji	17
3.4. Pretpokladno razdoblje	19
3.4.1. Sveti Vinko	19
3.4.2. Svijećnica	19
3.4.3. Sveti Blaž	20
3.4.4. Sveti Valentin	20
3.5. Pokladni običaji	21
3.6. Korizmeni običaji	23
3.7. Uskršnji običaji	24
3.7.1. Cvjetnica	24

3.7.2. Veliki tjedan.....	24
3.7.3. Uskrs	25
3.7.4. Bijela nedjelja	27
3.8. Jurjevski običaji.....	29
3.9. Ivanjski običaji	34
3.10. Blagdan Svi sveti.....	38
3.11. Blagdan svetog Martina.....	39
4. ŽIVOTNI OBIČAJI	40
4.1. Rođenje.....	40
4.1.2. Krstitke.....	41
4.2. SVADBA.....	41
4.2.1. Poznanstvo budućih mladenaca i „izvidi“ prije prošnje	42
4.2.2. <i>Snoboki, zaruke, zapis, ozavanje</i>	43
4.2.3. Svatovske uloge	44
4.2.4. Ukrašavanje u svadbenim običajima	45
4.2.5. Pozivanje na svadbu.....	46
4.2.6. Dan prije vjenčanja	46
4.2.7. Dolazak po mladenku	49
4.2.8. Odlazak na vjenčanje i povratak.....	50
4.2.9. Odlazak mladenke u novi dom	54
4.2.10. Običaji nakon pola noći u mladenčevom domu	55
4.2.11. Nastavak svadbe	56
4.2.12. Završetak svadbe.....	57
4.3. SMRT (UKOP).....	58
4.3.1. Običaji prije ukopa.....	58
4.3.2. Ispraćaj pokojnika.....	59
4.3.3. Običaji nakon ukopa	60
5. GLAZBA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE	61
5.1. Zrakozvučna (aerofona) glazbala	61
5.1.1. Dude.....	61
5.1.2. Jedinka	62
5.1.3. Dvojnice i sluškinja	63
5.1.4. Trojka.....	65

5.1.5. Četvorka.....	65
5.1.6. Strančica.....	66
5.1.7. Trstenice.....	67
5.1.8. Rogovi.....	67
5.2. Žicozvučna (kordofona) glazbala	68
5.2.1. Cimbal i citra	68
5.2.2. Tambure	69
5.3. Opnozvučna (membranofona) glazbala.....	70
5.3.1. Lončani bas	70
5.3.2. Doboš.....	70
5.4. Samozvučna (idiofona) glazbala	71
5.5. Instrumentalni sastavi.....	71
6. FOLKLORNA SCENA	73
7. ZAKLJUČAK	76
LITERATURA.....	77
ŽIVOTOPIS	84
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA.....	85
IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA.....	86

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu uspoređuju se glazba, godišnji i životni običaji sjeverozapadne Hrvatske (Podravine, Međimurja i Hrvatskog zagorja) iz razdoblja kada su glazba i običaji bili dio svakodnevice te su imali svoju stvarnu funkciju. Opisano razdoblje odnosi se na kraj 19. i sredinu 20. stoljeća, a u nekim mjestima stvarna funkcija tradicijskih običaja zadržala se i nakon sredine 20. stoljeća. Godišnji i životni običaji vezani su uz određene datume u godini ili uz neku situaciju koja je popraćena glazbom, plesom i scenskim nastupom. Uz navedeno, opisani su i tradicijski instrumenti koje su ljudi svirali, a karakteristični su za spomenute krajeve. Nakon Drugog svjetskog rata (u nekim područjima već i nakon Prvog svjetskog rata) dolazi do napuštanja tradicijskih običaja. Modernizacija, urbanizacija, industrijalizacija, seobe stanovništva i drugi čimbenici uzrokuju javljanje potrebe za očuvanjem tradicijske glazbe i običaja. Posljedica toga je stvaranje folklorne scene (smotre folklor) pod vodstvom nepolitičke organizacije *Seljačke sloge* (koja je djelovala u sklopu *Hrvatske seljačke stranke*). Danas glazbu i običaje nekog kraja možemo vidjeti uprizorene kao popratni dio neke manifestacije ili na smotrama folklor na lokalnoj ili županijskoj razini, a najvećom se smatra *Međunarodna smotra folklor* u Zagrebu.

Ključne riječi: tradicijska glazba, običaji, Podravina, Međimurje, Hrvatsko zagorje

SUMMARY

This thesis compares the music, annual and everyday customs of Northwestern Croatia (Podravina, Međimurje and Croatian Zagorje) from the period when the music and customs were a part of everyday life and had their real function. Described period refers to the late 19th and mid-20th century, and in some places, the actual function of the traditional customs remained and after the mid-20th century. Annual life and customs are related to specific dates in the year or for a situation that is accompanied by music, dance and stage performance. In a addition, there is a description of the traditional instruments people have played, and were typical of the mentioned areas. After World War II (in some areas, even after World War I) comes to the abandonment of traditional customs. Modernization, urbanization, industrialization, population migration and other factors causing alarm need to preserve traditional music and customs. The result is the creation of folklore scene (Folklore Festivals), led by non-political organization *Sljačka sloga* (which operated as part of the *Hrvatska seljačka stranka*). Today, music and customs of a place can be seen staged as a side part of some event or during the local or county Folklore Festivals, while the biggest one is *International Folklore Festival* in Zagreb.

Key words: traditional music, customs, Podravina, Međimurje, Croatian Zagorje

1. UVOD

Na početku diplomskog rada objašnjeno je značenje pojmova tradicija i narodni običaj te razlozi njihova stvaranja. Najveći dio rada obuhvaća komparativni pristup analize glazbe i običaja (godišnjih i životnih) Podravine, Međimurja i Hrvatskog zagorja, koji su bili dio stvarne prakse do polovice 20. stoljeća (u nekim krajevima i kasnije). Zbog opsežnosti nisu navedeni svi godišnji običaji već samo oni bogatijeg sadržaja. Od godišnjih običaja spomenuti su: adventski običaji, božićno-novogodišnji, trikraljevski, pretpokladni i pokladni, korizmeni, uskršnji, jurjevski, ivanjski, običaji vezani uz blagdan Svih svetih i blagdan svetog Martina. Od životnih običaja opisani su običaji uz rođenje, svadbu i ukop. Postojali su, dakako i mnogo stariji običaji od opisanih u ovom radu jer baština nije okamenjena vrijednost nego proces, podložan raznolikim utjecajima (Hranjec, 2011). U preposljednjem poglavlju navedena su tradicijska glazbala i neki od glazbenih sastava sjeverozapadne Hrvatske koji su djelovali u spomenutom razdoblju. Od početka pa sve do sredine 20. stoljeća trajalo je razdoblje napuštanja tradicijskih običaja kojem su pogodovali događaji nakon Prvog i Drugog svjetskog rata, migracije stanovništva, modernizacija, obrazovanje, urbanizacija, razvoj tehnologije i globalizacija. Veliku ulogu očuvanja tradicijskih običaja imala je *Seljačka sloga* koja je zaslužna za razvoj folklorne scene u Hrvatskoj, a više o tome napisano je u posljednjem poglavlju rada.

2. POJMOVI TRADICIJA I OBIČAJI

Riječ tradicija označava prenošenje znanja, spoznaja, vjerovanja, legendi, običaja, kulturnih vrijednosti s generacije na generaciju, iz jedne epohe u drugu, bilo usmenom ili pismenom predajom. Isto tako, tradicija označava dugotrajno uspostavljen način mišljenja kao i ustaljene običaje preuzete iz ranijih razdoblja (Matasović, Jojić, 2002). Običaji su norme ponašanja, kodeks u određenoj sredini ljudi, iskustvo i tradicijsko dobro. Oni su vezani uz značajne datume i njima se obilježavaju određeni trenuci. S vremenom se i običaji mijenjaju, podložni su preoblikovanjima (Hranjec, 1991). Narodni običaj (kajkavski *navade*) je život koji se odvija u tradicijskim okvirima koji za određenu zajednicu nije samo forma nego ima svoje značenje (Hranjec, 2011).

2.1. Razlozi stvaranja običaja

Hrvati su kršćanski narod no u kršćanstvu postoje poganske komponente (npr. magijsko djelovanje) koje možemo pronaći u običajima i vjerovanjima. Bez obzira na njihovo podrijetlo, smatramo ih kršćanskima, a nekim običajima može se utvrditi njihov pretkršćanski izvor (Belaj, 1998). Hrvatski običaji slični su običajima nekih drugih naroda pa se može pomisliti da su bili poznati poganskim Slavenima prije no što su se razišli iz svoje prapostojbine negdje za Karpatima. Ljudi su vjerovali da će se njegovanjem određenih običaja moći zaštititi od raznih uroka, a popratili su različite vremenske cikluse kao što je rođenje, prelazak iz djetinjstva u mladenaštvo, svadba ili smrt. „Obredom treba postići odvajanje od prethodnog stanja (separacija), prelazak u drugo stanje (tranzicija) i uklapanje u novo stanje (inkorporacija)“ (Belaj, 1998: 28). Život ljudi osim što je popraćen raznim obrednim činovima vezanim uz svakodnevne situacije koji su podijeljeni u godišnje i životne cikluse, popraćen je najčešće jednoglasnim napjevom vezanim uz određeni običaj.

3. GODIŠNJI OBIČAJI

„Narodne običaje, one što se iznova ponavljaju svake godine, obično zovemo godišnji običaji. Rabe se i nazivi: kalendarski, ročni i periodični, stoga što se obdržavaju stalno u određeni dan ili više dana u godini, ponajviše uz kakve blagdane, crkveno-kalendarske datume ili pak uz godišnje klimatske mijene“ (Hranjec, 1991: 58).

U godišnjem ciklusu običaja, u ovom radu opisani su adventski običaji, božićno-novogodišnji, trikraljevski, običaji pretpokladnog i pokladnog razdoblja, korizmeni, uskršnji, jurjevski, ivanjski, običaji uz blagdan Svih svetih i uz blagdan svetog Martina.

3.1. Adventski običaji

Predbožićno prosinačko razdoblje nazivamo vremenom došašća ili adventa koji predstavlja vrijeme pripreme za blagdan Božić (Peršić Kovač, 2013). U prošlosti, predbožićno vrijeme počelo je prvom nedjeljom Došašća (Hranjec, 2011). U svjetovnom godišnjem običajnom ciklusu, u prošlosti, predbožićno vrijeme počinjalo je na blagdan svetog Martina (11. studenoga), kad se nakon obilnog jela i pića („krštenje mošta“ u novije doba) započelo s postom (Hranjec, 2011). U Međimurju, Hrvatskom zagorju i Podravini spomenuto razdoblje obilježeno je molitvom i postom. Kuće i okućnice pripremale su se za blagdane čišćenjem i izradom ukrasa. Osim adventskih priprema za nadolazeći blagdan Božić, mjesec je bogat blagdanima koji su popraćeni različitim običajima (Peršić Kovač, 2013).

3.1.1. Sveta Barbara

Blagdan svete Barbare u pučkoj kajkavskoj baštini zovu *Barbarinje*, *Barbarje* ili *Barbarjevo*, a obilježava se 4. prosinca (Hranjec, 2011). Običaj sijanja božićne pšenice ne njeguje se na isti blagdan u svim krajevima sjeverozapadne Hrvatske. Neki siju na blagdan svete Barbare, a neki na blagdan svete Lucije. Vjerovalo se da je posijana božićna pšenica pokazatelj kvalitete uroda u sljedećoj godini (Njerš, 2013). Ovaj prvi predbožićni blagdan u nekim međimurskim mjestima počinje s božićnim čestitanjem koje se u Međimurju proteže sve do *Štefanja* ili na *Mlado leto* (Hranjec, 2011). Čestitare u Vratišincu (Međimurje) nazivaju *koljani*, a u Podravini

položaji (obično dječaci). Njihov je zadatak bio obilazak susjednih kuća rano ujutro na blagdan svete Barbare. Čestitali su sljedećim riječima (Hranjec, 2011):

Daj vam Bog konjiče,
voliče, teliče, praščiče,
puriče, žibiče, piščence,
v štali žerbice, v pojati telice,
v kocu prasice, v škrinji pšenice,
pune pevnice vina, Božjega mira,
zlata i srebra največ.

(Hranjec, 2011: 18)

Nakon toga, domaćini bi ih darivali jabukama, kruhom i novcem. „Ti prvi dani Došašća u znaku su priprave za Božić u pripremanju ukrasa, u jelu – s jedne strane postom, s druge pak pripremanjem jestvina za božićni stol, i napokon u čestitanjima“ (Hranjec, 2011: 20). U Hrvatskom zagorju, na *barbarski post* tj. dan uoči blagdana, zaticale su se grančice bora pod krov kokošinjca i staje. Vjerovalo se da će se tim činom zaštititi od kuge (Rajković, 1974). Dan je obilježen odlaskom na misu zornicu, a nakon mise Barbarama se čestitao imendan. Zapis pjesme Vinka Žganca:

DENES GODOVNICE BARBARE DEVICE

De-nes go-dov - ni - ce Bar-ba-re de - vi - ce
den se ob-stu - ža - va mla - de de-voj - čí - ce ,
mla - de de - voj - čí - ce .

Slika 1. Zapis pjesme (Medimurje) *Denes godovnice Barbare device* (Žganec, 1990: 127)

„Koljani čestitaju Barbarama godovno tj. imendan: *Bajanje* je narodni običaj u kojem gornjim riječima na dan svete Barbare rano ujutro dolaze čestitari (*koljani*) čestitati imendan ženama, koje su toga dana *godovnice*“ (Žganec, 1990: 127). Riječ *bajanje* znači *čaranje, copranje* tj. vjerovanje u moć riječi. Iz iste riječi etimološki izvodimo riječ *bajka* (Hranjec, 2011). Žganec je zabilježio zapis pjesme *Barbare device denes godovnice* i njenu melodiju koju pjevaju u Podravini, u crkvi i kod kuće, a pjesma ima više verzija:

BARBARE DEVICE DENES GODOVNICE

Slika 2. Zapis pjesme (Podravina) *Barbare device denes godovnice* (Žganec, 1962: 318)

„Pučki običajni ciklus blisko je srastao s crkvenim godišnjim kalendarom, preuzimajući neke obrasce – osobito iz legende o pojedinom svecu (svetici) – ali ugrađujući i svoje, počesto pretkršćanske oblike vjerovanja“ (Hranjec, 2011: 20).

3.1.2. Sveti Nikola

Blagdan svetog Nikole u narodu nazivaju *Nikolinje, Mikulije, Mikloše(o)vo, Mikulovo*, a slavi se 6. prosinca. Svetog Nikolu se, prema legendi, smatralo darivateljem pa se uz blagdan udomaćio običaj darivanja koji je preuzet iz zemalja srednje Europe. Uvečer bi djeca očistila svoje cipelice i stavila ih uz prozorsko okno ili pred kućna vrata. Ujutro bi pronašla orahe, jabuke i naranče, a djeca koja nisu bila poslušna, šibe. Poznati su ophodi *biškupa z krampusom*. Mještani, obučeni u kostime svetog Nikole i Krampusu zajedno su provjeravali jesu li djeca bila dobra ili

neposlušna, a mjerilo za to bijaše znaju li moliti i jesu li slušala svoje roditelje (Hranjec, 2011). U Hrvatskom zagorju i Podravini njegovao se jednak običaj, a takve ophode možemo smatrati pučkim igrokazom koji ima svoje glumce, kostime, scensku radnju i primijenjenu funkciju – propitivanje poznavanje molitve (Hranjec, 2011). Običaji su se iz stoljeća u stoljeće mijenjali, isprva u europskom kulturnom krugu, ali brzo su se udomaćili u hrvatskim krajevima. Nakon što se u 16. stoljeću zabranilo štovanje svetaca, uveo se lik Isusa. Zato se u ruralnoj tradiciji gradišćanskih Hrvata *mali Jezuš* javlja kao darivatelj pa blagdan svetog Nikole postaje najava Božića (Hranjec, 2011).

3.1.3. Sveta Lucija

Uz blagdan svete Lucije (13. prosinca) postoji skup običaja vezan uz kršćansku tradiciju jer i samo ime Lucija znači svijetliti, a može se protumačiti kao najava svjetla božićne noći (Hranjec, 2011). Uz legendu o svetoj Luciji vezani su običaji o očima i vidu. U Hrvatskom zagorju djevojke su ujutro umivale lice na potoku da ih sveta Lucija čuva od raznih bolesti očiju (Gregurek, 2009.a). Vjerovalo se da se na blagdan svete Lucije ne smije šiti, presti niti tkati jer su se takve radnje smatrale štetnima za vid. Kako bi spriječili žene u obavljanju zabranjenih poslova, mladići u Virju (Podravina) pripremali su strašilo od izdubene tikve u koju bi utaknuli zapaljenu svijeću i njome plašili žene koje su se vraćale kući s *prelca* (Peršić Kovač, 2013). Običaj koji se njeguje u krajevima Republike Hrvatske je sijanje pšenice u zdjelicu ili tanjurić kako bi prokljajala do Božića. Raširen je i običaj „pučke meteorologije“. Od blagdana svete Lucije dvanaest je dana do Božića i uz određene radnje pratilo se kakvo će vrijeme biti sljedećih dvanaest mjeseci. Bilježilo se kakvo je vrijeme svaki dan do Božića pa se vjerovalo da će takvo biti vrijeme sljedećih dvanaest mjeseci. Zajednički običaj Međimurja i Podravine je buđenje najmlađe djevojke u zoru dana Svete Lucije jer je morala prva ustati (Podravina) i ispeći posnu pogaču koju su u Podravini zvali *lucnjača*, a u Međimurju *koržnjače*, *kelešice* ili *lucijske prohe* (Hranjec, 2011). U Peterancu (Podravina) djevojke su na trinaest papirića zapisivale imena mladića koji su im se sviđali ili koje su poznavale. Istog dana bacile su jedan papirić u vatru ne pogledavši ime i tako svaki dan sve dok ne bi ostao posljednji papirić, na dan Božića. Ime koje se nalazilo na papiriću označavalo

je muškarca za kojegće se djevojka udati (Njerš, 2013). Sličan običaj je u Hrvatskom zagorju samo što su djevojke na dvanaest papirića napisale imena mladića. Kada su se vraćale s mise, bacile bi papirić, a na misu polnoćku doznale bi ime svog budućeg muža (Gregurek, 2010.a).

3.2. Božićno-novogodišnji običaji

Sve do uvođenja reformiranog gregorijalnog kalendara u 16. stoljeću, Nova godina u Hrvatskoj započinjala je Božićem (25. prosinca). Stih koji potvrđuje ovu tvrdnju glasi: „Na to Mlado ljeto“. Taj stih očuvao se do današnjeg doba, a izgovarao se na Badnju večer kod unašanja slame u kuću ili ga je izgovarao čestitar hodajući selom želeći svima dobro (Hranjec, 2011). Od raznih ukrasa, izrađivali su se ukrasi od umjetnih materijala (cvijeće od krep papira) i prirodnih materijala (perja, slame, zrnje graha i koštica tikvi). Izrađenim ukrasima ukrasilo bi se zrcalo, raspelo i slike svetaca (Peršić Kovač, 2013). Osim navedenog, ukrašavao se i *cimer* (u Hrvatskom zagorju naziv za božićni ukras koji se pričvrstio o strop iznad stola ili u sobnom kutu, načinjen od jelovih grana (Rajković, 1974). „Cimerom su se nazivali i manji ukrasi – jelove grančice s nekoliko papirnatih cvjetića – kojima su se za Božić ukrašavala centralna mjesta seoskog gospodarstva: staja, bunar, pčelinjak, kokošinjac i zdenac“ (Rajković, 1974: 207).

3.2.1. Badnjak

Badnjak, predbožićni dan, običajno je najbogatiji. Badnjak je naziv za drvo, panj koji se uvečer nosio u kuću i stavljao u otvoreni kamin da gori cijelu noć (simbolika svijetla) (Hranjec, 2011). „Bitno je, međutim, naglasiti da niti u Međimurju a ni u kajkavskoj pučkoj baštini, ne ćemo naći podataka o panju/drvu badnjaku“ (Hranjec, 2011: 33). Drugo tumačenje riječi, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, vežemo uz etimologiju glagola bdjeti (Hranjec, 2011). Riječ *Badnjak* novijeg je datuma, jer se za 24. prosinac rabio izraz Sveti post, unatoč činjenici što u crkvenim propisima taj dan nije obavezan post. Tumačenje blagdana u kajkavskom nije vezano ni uz kakav običaj nego uz crkveni propisnik (Hranjec, 2011). Prema Hranjecu u Badnjoj noći dolazi Sin Božji, nestaje staro i počinje novo. Hranjec je naveo „uobičajenu

kronologiju“ koja nije u svim mjestima sjeverozapadne Hrvatske jednako naglašena, a opisani će biti samo neki elementi:

- a) čišćenje *hiže* i gospodarskih zgrada
- b) post i pripravljanje blagdanskih jela
- c) ukrašavanje (*ki(n)ćenje*) bora
- d) unošenje slame, uz prigodni čestitarski tekst, molitvu i običajne radnje
- e) postavljanje blagdanskog stola
- f) svetopostna *večerja*
- g) čekanje polnočke
- h) odlazak na polnočku
- i) razna vjerovanja, gatanja (Hranjec, 2011).

3.2.1.1. Post i priprava blagdanskih jela

Post se održao i nakon što ga je Crkva ukinula jer su ljudi takav čin smatrali nekom vrstom zajedničkog odricanja (Hranjec, 2011). Isti dan se bez obzira na post, pripremala ostala hrana. Od posne hrane, u Podravini (Peteranec) jelo se suho kuhano voće, štrukli s kašom i crnim uljem, *mudlini s makom (makuči)* (Njerš 2013). U Međimurju se od posne hrane spremala *jabučna juha* (kompot od voća), *rezanci z makom i orehima, pogača, orehnjača, makovnjača, gibanica z jaboki* itd. (Hranjec 2011). U Hrvatskom zagorju pripremali su se *makuči* (pečeno tijesto preliveno medom i kompotom), pouljeni grah, posno kuhani ili pečeni krumpir, juha od bučinih koštica i druga jela (Nadvornik, 2016). Prema Rajković, u Hrvatskom zagorju pekao se posebni božićni kruh, a ukrašavao se urezivanjem križića (Rajković, 1974) „Taj je kruh stajao na božićnom stolu prva tri božićna dana, zatim se spremao na hladno mjesto kako bi se održao do Stare godine, kada se opet stavlja na stol, i zatim ponovno za Tri kralja“ (Rajković, 1974: 207).

3.2.1.2. Ukrašavanje (*ki(n)ćenje*) bora

Ukrašavanje zelenila i božićnog drvca tumači se kao simbol života prirode koja se svake godine ponovno budi i pruža ljudima hranu (Peršić Kovač, 2013). U

ukrašavanju zelenila ljudi su vidjeli životnu snagu što je očit magijski čin koji se kasnije kristijanizirao (Hranjec, 2011). Običaj se udomaćio na području Republike Hrvatske i pripada mlađoj tradiciji (20. stoljeće). Uobičajeno je bilo ukrašavanje grane crnogorice koja je bila pričvršćena za stropne grede iznad stola te se na nju stavljao nakit vlastite izrade. Stavljali su se ukrasi koji su se izrađivali prije Badnjaka (Hranjec, 2011). Sredinom 20. stoljeća počinju se nabavljati čitava drvca koja se ukrašavaju (Peršić Kovač, 2013). Prema Rajković, u Hrvatskom zagorju *cimer* ili *hajovina* načinio se tako da se o stropnu gredu pričvrstila okosnica od štapova koja se zatim ukrasila jelovim granama ili se o stropnu gredu pričvrstio dio jelova stabla na kojem su grane, u položaju kako drvo raste, vrhom prema gore (Rajković, 1974). Danas je obiteljsku intimu i radosno iščekivanje zamijenila potrošnja u kojoj se potiskuju tradicijske vrijednosti (Hranjec, 2011).

3.2.1.3. Unošenje slame uz prigodni čestitarski tekst, molitvu i običajne radnje

Proslava Božića započela je unošenjem slame, koji ima obilježja scenskog događanja, kada odzvoni *Zdravomarijo* ili *angelko pozdravljenje* (Hranjec, 2011). Običaj je zabilježen u zapisima prikupljenim na području sjeverozapadne Hrvatske. Unašanje slame, vjerovalo se da se to čini u spomen novorođenog Isusa, ali proučavajući običaje po Europi, prostiranje slame simbolizira ostatak davnog prostiranja za žrtvu božanstvima ili može biti arhaiziranje običaja – blagovanje iz vremena kada nije bilo stola ili podloge pa se jelo s tla, ispod slame i trave (Hranjec, 1991). Kod ulaska u kuću, kućedomaćin unosi slamu i izgovara tekst:

Na tom mladom letu
zdravi i veseli,
tusti i debeli.

Daj vam Bog
piščokov, račokov,
puričev, guščičev,
teličev, praščičev,
ždrebičev, jaričev,
i sega kaj si želite,

a najviše mira
i božjega blagoslova.

(Janaček – Kučinić, 1985: 50)

Slični zapis postoji i u Međimurju (Hranjec, 2011) i Hrvatskom zagorju (Rajković, 1974). Pojmovi koji se nabrajaju predstavljali su egzistenciju ruralnog gospodarstva, a u magijskom značenju iskazuju vjerovanje govornika u moć riječi, prizivanje da svega toga bude u izobilju. U nekim krajevima uz slamu se nosila i svijeća, a nakon polaganja slame ispod stola, na slamu se stavljao kruh, jabuka, kolači i to je značilo darivanje Boga (Hranjec, 2011). Negdje se stol svečano pripremao prije unašanja slame, a negdje nakon domaćinova prikladnoga govora i unašanja slame. Običaj je bio poznat i u 19 stoljeću (Hranjec, 2011). Stol je bio glavni dio *hižnoga inventara* jer se za stolom razgovaralo, sklapali su se poslovi i dogovori. Sjedenje za stolom bilo je iskazivanje počasti (Hranjec, 2011). Na stolu su se nalazili simbolični predmeti poput slame, božićne pšenice, okrugli kruh, novac, zdjela s raznim sjemenkama (Rajković, 1974). Osim što se ispod stola stavljala slama, u sjeverozapadnim krajevima stavljali su se i razni predmeti koji su korišteni u domaćinstvu. Svrha toga običaja bila je magijska, očekivalo se da predmeti koji su ispod stola i na stolu budu u izobilju iduće godine. Zabilježen je običaj da kućedomaćin ili *steple* plahtu ispred sebe ili uzima zrnje graha tijekom večere, posipa po sobi, uz popratne riječi: „Pure, pure!/ Žuge, žuge!/ Žuga, na!/ Lilika, na!/ Žibeki, na!/ Piceki, na!“ (Hranjec 2011: 46). Sličan običaj zabilježen je u Hrvatskom zagorju (Rajković, 1974).

3.2.1.4. Odlazak na polnočku

Odlazak na misu u pola noći svečanost je koja se dočekuje s jednakim veseljem i uzbuđenjem u cijeloj Republici Hrvatskoj. Osnovni okvir ovog običaja očuvan je u tradicijskoj kulturi. Na polnočku odlaze odrasliji ukućani, svečano obučeni, a kod kuće ostaju stariji članovi i manja djeca kako bi pazili na oganj (svijetlo) te na mogućeg kradljivca (Hranjec 2011). U Peterancu (Podravina), na misi se pjevalo: *U to vreme godišća, Djetešce nam se rodilo, Veselje ti navješćujem, Narodi se kralj nebeski, Svim na zemlji mir, veselje, Oj, pastiri čudo novo, Kirlie eleison, Radujte se narodi, Slava Bogu na visini i Tiha noć*. Pjesme se nalaze u hrvatskim crkvenim

pjesmaricama. Pjesma *Sveta noć* pjevala se u Peterancu kao verzija pjesme *Tiha noć* koju su ujedno pjevali *zvjezdari* za Mlado ljetu, a zove se: *Sveta noć, blažena noć* (Njerš, 2013).

Lukin evanđeoski zapis o rođenju Isusa Krista, bio je parafraziran u usmenoj i pisanoj narodnoj književnosti kao i u pučkoj interpretaciji. Narodna popijevka *Narodil nam se Kralj nebeski* poznata je krajem 12. i početkom 13. stoljeća, bila je prenošena usmeno u obiteljima i crkvenoj liturgiji, a prvi je puta zapisana 1593. godine u *Prekmurskoj pjesmarici* prvi puta zapisana (Hranjec, 2011). Danas je vrlo popularna i može se smatrati hrvatskom božićnom himnom. Završna strofa povezuje Boga i čovjeka jer radost rođenja Spasiteljeva pučki pjevač prenosi na ovozemaljsku dimenziju i naglašava već spominjanim čestitarskim formama: „Dej Vam Bog zdravlje, veselje i sega obilja“ (Hranjec, 2011: 61).

3.2.1.5. Razna vjerovanja, gatanja

Usred božićnog ugođaja, živjela je i višestoljetna tradicija raznih vjerovanja i gatanja. Ljudi ih prakticiraju unatoč neznanju značenja tih činova. Spomenuta su vjerovanja oko pripremanja božićnoga stola i unašanja slame, ali postoje i vjerovanja nakon povratka s polnoćke (Hranjec, 2011). Ako gazdarica ustane od stola usred Svetopostne večere, kvočka ne će sjediti na jajima. Vjerovanje vezano uz smrt (Međimurje): žene su zgrtale ognjišnu vatru na kup (gomilu) i na božićno jutro gledale bi kako se žar oblikovao. Ugledaju li otisak dlana ili trag noge to je bio znak da će te godine u kući netko umrijeti. Vjerovanje koje se spominje u zapisima sjeverozapadne Hrvatske vezano uz marljivost: tko prvi stigne kući od polnoćke ili mise na Božić, taj će biti najvrjedniji radnik. „Posebna su pak vjerovanja vezana uz jabuku koja je u pučkoj tradiciji simbol ljubavi ili barem osobite naklonosti pa se njenim darivanjem očituju osjećaji ili želje za sreću u ljubavi“ (Hranjec, 2011: 64). Takvu jabuku u Međimurju i Hrvatskom zagorju zovu *božićnica*. Na blagdane Božića i Nove godine djevojke su „darivale vodu“. U bunar su bacale jabuke *božićnice*, a momci su ih vadili iz te vode te se natjecali tko će ih više pokupiti (Hranjec, 2011). U Hrvatskom zagorju i Međimurju postojalo je vjerovanje da će oni koji izdrade stolicu od blagdane svete Lucije do Badnjaka, na misi u ponoć, vidjeti vještice *coprnice* (prema njem. *der Zauber* – čarolija, *zaubern* – čarati, vraćati, zlo

činiti) (Hranjec, 2011). Prema Rajković, bilo je potrebno odnijeti izrađenu stolicu na Badnjak u crkvu te se popeti na nju. Ako bi kod *podiganja* vidjeli vješticu, ljudi su trebali trčati kući, posipajući mrvice duhana i razno zrnje jer će to spriječiti vještice da ih ne uhvate (vještice će zaustaviti skupljati mrvice i zrna) (Rajković, 1974).

3.2.2. Božić

Božićni blagdan obilježen je misnim slavljem, čestitkama, ugođajem obiteljskog mira i blagovanjem (Hranjec, 2011). Na misu se odlazilo ujutro ili u podne, a mještani su oblačili novu odjeću. (Njerš, 2013). Čestitanje na Božić nije bio običaj no u nekim mjestima u Međimurju, poslije mise polnoćke došlo se čestitati i izgovarati poželjarski tekst. U Podravini i Hrvatskom zagorju, *položar*, *položnik*, *položaj* ili *poležaj* (mlađa muška osoba) dolazio je čestiti ujutro na Božić ili na *Štefanje*. U Hrvatskom zagorju, običaj je bio namijenjen za odrasle muške osobe, a kasnije se to prepustilo djeci (Rajković, 1974). Samo su muške osobe smjele čestitati jer se vjerovalo da će ulazak žene u kuću uzrokovati nesreću (Rajković, 1974). Običaj karakterističan za sjeverozapadnu Hrvatsku je taj da čestitar treba mirno sjediti (da kvočke budu mirne na jajima) i morao je pojesti i popiti ponuđeno kako bi životinje kućanstva dobro jele i napredovale cijele godine (Peršić Kovač, 2013). Prema Rajković, u Hrvatskom zagorju, na božićno jutro, kukuruz s božićnog stola dao se peradi da bi bolje nosila jaja i da se ne bi udaljavala od kuće (Rajković, 1974). Isto tako, da bi kokoši bolje sjedile u gnijezdu, spremila se slama s božićnog stola u kokošinjac pa se na proljeće, kada se *nasade* kvočke, stavilo malo za svaki nasad. Snop slame stavljao se i na voćke, u vinograde da blagoslov prijede na njih (Rajković, 1974). Prema Ivančanu, zabilježeno je da se kolo *Megla pala, megla pala, na samu Barbaru*, plesalo samo u božićne dane. „Tom su se prigodom momci, koji su od proljeća do jeseni pasli na konacima goveda, upoznavali s djevojkama radi ženidbe“ (Ivančan, 1999: 24).

3.2.3. Sveti Stjepan

„Ime sveca potječe od grč. *Stefanos* što prevodimo kao vijenac, kruna, pa odatle u hrvatskom ekvivalent Kruno, Krunoslav, Krunoslava, čiji imendani, dakle, slave kad

i imendani Stjepana, Štefa, Štefine, Štefice...“ (Hranjec, 2011: 68). Osim što se tog dana obilježava blagdan svetog Stjepana (26. prosinca), slavljenje *goda* odnosno čestitanje imendana bilo je vrlo važno (važnije nego danas). Imendan se ponekad čestitao „vezanjem *godovnjaka*“ kako bi dugo živio, u čemu prepoznajemo pretkršćanske radnje (Peršić Kovač, 2013). U Podravini bi, došavši čestitati imendan, govorili: „Idemo *vešat* Štefa!“. Slavljenika su, u šali, vezali na podu, na slami za noge stola (Njerš, 2013). Običaj „vezanja“ njegovao se i u susjednom Međimurju (Hranjec, 2011). Ponekad su čestitari došli u pratnji glazbe (Međimurje): „*Veliki koljani* su malo postareši dečki, bandisti i tamburaši i mužikaši. Ideju igrat godovno ženama: Katam i Baram, a moškim pak samo Martinom“ (Žganec, 1990: 127).

Uz čestitanje imendana, u nekim mjestima Podravine, bacala se crvena jabuka s blagdanskog stola u bunar, a vadila se iz njega na Novu godinu i tada su se ukućani umivali istom vodom u kojoj je bila jabuka. Vjerovali su da će biti ljepši i zdraviji te rumenijeg lica (Njerš, 2013). U Međimurju su ljudi, na *Štefanje*, ali i na Novu godinu, ujutro umivali lice radi jednakog vjerovanja (Hranjec, 2011). „U donjem Međimurju (kao i susjednoj Podravini) bio je običaj izvođenja konja, to su zvali *zjahovanje*“ (Hranjec, 2011: 70). Jahalo se na konjima do rijeke Drave i tamo se bilo potrebno smočiti kako bi čovjek bio zdrav (Hranjec, 2011). Slama koja se na Badnjak unijela u kuću, na *Štefanje* se iznijela van, njome se nahranila stoka, izradilo se gnijezdo za kokoš ili su vezali njome voćke (Međimurje). Isti običaj spomenut je za Hrvatsko zagorje, a jednak običaj njegovao se u Podravini na blagdan svetog Ivana, 27. prosinca. Ljudi su željeli sve blagoslovljeno prenijeti na gospodarstvo i blago (životinje) (Hranjec, 2011). Zanimljiv je običaj u Međimurju kojim se perad, osobito kokoti, pojila *žganicom* da bi bila *kuražna* (hrabra) (Hranjec, 1997). U Hrvatskom zagorju pijetlu se daje papar da bude „ljut“ (Rajković, 1974).

3.2.4. Januše(o)vo i blagoslov kuća

Na blagdan svetog Ivana (27. prosinca) čestitari posjećuju Ivane, Ivine, Ivice (Njerš, 2013). Blagdan se odnosi na Ivana apostola, kojeg je Isus odabrao da bude među dvanaesticom (Hranjec, 2011). Na ovim prostorima bio je i ostao običaj blagoslov domova (u Međimurju i Hrvatskom zagorju poznat je naziv „ići s *križecom*“). Svećenik je na *Januševo*, blagdan svetog Ivana (ime Ivan na hebrejskom glasi

Johanan pa odatle u kajkavskoj izvedenici *Januš*) u pratnji orguljaša, zvonara i ministranata obilazio kuće, a ukućani su ih darivali novcem. U Hrvatskom zagorju, za njih se znalo reći *križari* (Rajković, 1974). Na odlasku iz kuće pjevali su: „Dej vam Bog zdravlje/ k tomo veselje/ Na to Mlado ljetu/ sega obilja“ (Hranjec, 2011: 74).

3.2.5. Stara i Nova Godina

Prijelaz iz jedne kalendarske godine u drugu u tradicijskoj kulturi nije obilježen proslavama kao što je to u današnje vrijeme. Na Staru godinu (*Silvestrovo*), svećenik čita podatke o rođenim i umrlima, krštenima i vjenčanima protekle godine (Njerš, 2013). Na Staru godinu, dječaci su hodali selom i nazdravljali pjesmom i čestitkom. U Podravini (Peterancu) zabilježena je pjesma *Kakva je to svetlost ko Betlem gori* (Njerš, 2013). U Hrvatskom zagorju i Međimurju također se čestitalo (kako u kojem mjestu) hodajući selom uoči Stare i Nove godine. U Hrvatskom zagorju „noćni pjevači“ (tri do četiri mladića) hodali su, od kuće do kuće, noseći košaru za darove. Jedan je sa sobom nosio zvono kojim bi zazvonio ispod prozora kuće i svi bi zajedno zapjevali pjesmu. Usred pjesme, vlasnik kuće darivao bi ih, nakon čega bi dovršili pjesmu i krenuli sljedećoj kući (Žganec, 1971). Pjesme se razlikuju u svakom mjestu, a prema Žgančevom zapisu, u nekim mjestima Hrvatskog zagorja plesalo se kolo kod novogodišnjeg čestitanja (Žganec, 1971). Dječake koji su došli čestitati Novu godinu narod je zvao *pesmari*, a ako su došli poslije pola noći, onda *poležari* (Žganec, 1971). Čestitali su riječima, sličnim onim međimurskim i podravskim kod unašanja slame u kuću i dolaska *koljana* na blagdan svete Barbare (Žganec, 1971). Prema Žgancu (Međimurje), na Staru godinu navečer, od kuće do kuće idu tri do četiri pjevača i prati ih gudačka glazba. Pjesma, čiji je zapis naveden, pjevala se 1920. godine:

DOBAR VAM VEČER, GOSPODAR

Slika 3. Zapis pjesme (Međimurje) *Dobar vam večer, gospodar* (Žganec, 1990: 131)

Običaj darivanja bunara (*zdenca*) na Novu Godinu razlikuje se u svakom kraju. U Međimurju su djevojke bacajući jabuku, govorele su: „Zdenec koplenc, / Ja tebi dara, / Ti meni para, / Da vidim dodna, / Za zamoš sam godna“ (Hranjec, 2011: 64). Značenje posljednjeg stiha znači da je djevojka spremna na udaju s obzirom na svoju dob (Hranjec, 2011).

3.3. Trikraljevski običaji

Božićni blagdani završavaju 6. siječnja, blagdanom sveta Tri kralja. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj, večer uoči Nove godine i sveta Tri kralja, selo obilaze najčešće tri dječaka noseći „zvijezdu“. U Podravini obilazili su od Badnje večeri i poznati su i po nazivu *zvjezdari*, *zvezdari* (naziv čestitara u Hrvatskom zagorju), *zvezdičari* i *betlemari* (ovaj naziv poznat je u Međimurju). U Hrvatskom zagorju nazivali su ih i *keledušnjaki* (Žganec, 1971). Uz taj naziv spominje se i naziv *tri krali* (Rajković, 1974). Prema Peršić Kovač, rekvizit zvijezde napravljen je na sljedeći način:

„Najčešće se radilo o platnu pričvršćenom na sito, na koje bi zalijepili „svete“ sličice s likovima svete obitelji, pastira i kraljeva, a osvijetljavali bi je svijećom utaknutom na čavao. Zvijezda je bila pričvršćena ma digačak štap tako da ju je zvjezdar mogao podići visoko iznad glave“ (Peršić Kovač, 2013: 44).

Dječaci su čestitali i pjevali ispod prozora kuća te su bili darivani novcima i hranom. U Molvama (Podravina) običaj se održava i danas, a pjesma se zove *Zvezdičarska pjesma* (Peršić Kovač, 2013: 45). Prema Rajković, pjevala se pjesma čiji se tekst

može pronaći u molitvenicima, a riječi glase: „O sveta tri kralja, o blažen vaš dan...“ (Rajković, 1974). U pjesmi *O sveta tri kralja* opjevana je pučka interpretacija biblijskog događaja (Hranjec, 2011). Prema Žgancu, u Hrvatskom zagorju ponegdje idu od kuće do kuće trojica dječaka i s njima četvrti koji nosi „zvijezdu“ te pjevaju slične pjesme kao u Podravini i Međimurju (Žganec, 1971). Pjesma koju su pjevali *zvezdari* u Hrvatskom zagorju:

DOBAR VAM VEČER, GOSPODAR

420
 J. = 48
 VOĐA DONJA
 739b
 Do- bar vam ve- čer, go- spodar, tri- je su kra- li do- šli kvam,
 tri je- su kra- li do- šli kvam i- skat de- te- šca Be- tie- hem.
 1. 2. 3. 4. A B Av B
 8 8 8 8

Slika 4. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Dobar vam večer, gospodar* (Žganec, 1950: 420)

U Međimurju su se nešto stariji ljudi oblačili kao biblijska tri kralja te su hodali od kuće do kuće pjevajući pjesmu:

RADOVAL SE JEZUŠ MALI

Andante
 Ra- do- val se Je- zuš ma- li z Ma- ri- jom i z Jo- že- fom,
 k je- mu do- šli su tri kra- li z ve- li- kom po- ni- zno- stjom.

Slika 5. Zapis pjesme (Međimurje) *Radoval se Jezuš mali* (Žganec, 1990: 142)

Blagdan se obilježavao postom, a ponegdje se postilo čak tri dana i vjerovalo se da će zato tri dana dulje živjeti. „U svim mjestima blagdan se i danas obilježava blagoslivljanjem vode u crkvi, kojom se vodom kasnije poškropi kuća, gospodarske zgrade i blago; voda se blagoslovi u crkvi dan prije blagdana“ (Hranjec, 2011: 80). Ostatak vode izlio se u vatru jer bi bio grijeh baciti je (Hranjec, 2011). Blagdanom Sveta tri kralja završava ciklus božićnih običaja kada se uklanjaju svi ukrasi i simboli korišteni u tome razdoblju (Peršić Kovač, 2013).

3.4. Pretpokladno razdoblje

3.4.1. Sveti Vinko

Dan svetog Vinka, 22. siječnja, ljudi obilježavaju tako što na vinovu lozu i brajde stavljaju kobasice i zalijevaju trs vinom (Njerš, 2013). Pri tome se blagoslivljalo vodom i molila kratka molitva koju bi izmolio *gorični* gospodar ili svećenik. „Vješanje kobasice o trs može se shvatiti kao pretkršćanski običaj, prinošenja darova kojima se Bog (božanstvo?) želi udobrovoljiti za dobar urod“ (Hranjec, 2011: 85). Nakon toga se odrezala grančica trsa i stavljala u čašu punu vode. Pupanje loze bio je znak da će urod biti dobar (Hranjec, 2011).

3.4.2. Svijećnica

Svijećnica ili *Svećnica* je blagdan u spomen Isusova prikazanja u hramu. Tada je Šimun susreo Josipa, Mariju i Isusa te nazvao Isusa „svjetlost za prosvjetljenje naroda“ (Hranjec, 2011). U crkvu se 2. veljače nose svijeće na blagoslov, a u Podravini ta ista svijeća stavljala se na odar umirućem ako se nije stigao ispovijediti i pričestiti prije smrti (Njerš, 2013). „Svjetlost Svijeta povezana je, dakle, i u ovom blagdanu s najavom buđenja prirode, što je još jedan primjer preplitanja kršćanskog i pretkršćanskog“ (Hranjec, 2011: 88). U Hrvatskom zagorju *keledušnjaki* ophode kuće i na Svijećnicu. Prvi puta dolaze za Novu godinu, drugi put na sveta Tri kralja, a na Svijećnicu dolaze s djevojkama (Žganec, 1971). „Zato u njoj dolazi stih: ‘Čujte vi to treći krat’ (Žganec, 1971: 195). Ulazili su u kuću sa svijećama, otpjevali su pjesmu, a nakon toga ih se darivalo.

OJ KRSTJANI PRELJUBLJENI

733 $J = 80$ LOVREČAN

Oj krstja- ni preljublje- ni, čujte lvi to treći krat,

kaj se ču- je u Be- tle- he- mu: si- nek ro- đen je za nas.

1. 2. 3. 4. A B A B
8 7 8 7
Var. 341.

Slika 6. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Oj krstjani preljubljeni* (Žganec, 1950: 417)

U Međimurju, također su ophodi taj dan, kao što su i za Novu godinu, a nakon što *koljani* (dva dječaka od 10 do 15 godina) otpjevaju pjesmu, daruje ih se. Sličan zapis pjesme postoji u Međimurju, a pjesma se zove *Oj krstjani preljubljeni* (Žganec, 1990).

3.4.3. Sveti Blaž

Sveti Blaž ili *Blaževo* slavi se 3. veljače, a njegovo ime povezuje se s latinskom riječi *blaesus* koja znači „tepav“, „mucav“ i zato se smatra zaštitnikom grla (Hranjec, 2011). Ljudi taj dan odlaze u crkvu kako bi im svećenik posvetilo grlo, a običaj se zove *grličanje* (Međimurje) (Hranjec, 2011). U sjeverozapadnoj Hrvatskoj, ljudi uz odlazak na blagoslivljanje grla, nose i jabuke (u Hrvatskom zagorju i ostalo voće, ali i šećer) kako bi ukućanima, koji nisu bili na blagoslovu, prilikom jela te hrane bilo blagoslovljeno grlo (Njerš, 2011). Šećer se stavio u čaj bolesnome i osoba bi se odmah osjećala bolje (Gregurek, 2010.b). U Hrvatskom zagorju, majke su kod kuće činile slično što i svećenik u crkvi, samo što su svijećama tri puta prošle oko glave, a običaj se zvao *smuđenje* (Gregurek, 2010.b).

3.4.4. Sveti Valentin

Svetog Valentina, od 15. stoljeća, smatramo zaštitnikom očiju, zagovornika protiv oboljenja od padavice te zaštitnikom zaljubljenih (Hranjec, 2011). Dan se obilježava

14. veljače, a u Međimurju postoji pučka popijevka koja ga je opjevala kao ozdravitelja, a naziva se *Valent, Valent, cvetek dragi, ufanje sih grešnika* (Hranjec, 2011: 92). Vjerovalo se da je car Klaudije novačio mladiće za vojsku pa je odlučio zabraniti ženidbu, a Valentin je potajice vjenčavao zaljubljene parove (Hranjec, 2011). Ovo je jedan od razloga zašto se povezuje svetog Valentina s današnjim tumačenjem blagdana kao dan zaljubljenih. U Podravini, Međimurju i Hrvatskom zagorju vjeruju da se tog dana „ptice žene“. U narodu se nagovještalo buđenje ljubavnih osjećaja preko ptica, a običaji su vezani uz izradu ptica iz tijesta, koja su djeca kasnije tražila. Djeca su većinu vremena bila bosa pa su „dobila“ od hladnoće „črlene čizmice“ (Hranjec, 2011). U Podravini je zabilježen sličan običaj (Peršić Kovač, 2013). Prema katoličkom kalendaru, ženidba ptica se može objasniti povezivanjem toga razdoblja godine s buđenjem prirode, a latinska izreka iz 17. stoljeća govori da je došlo Valentinovo i svaka ptica je sebi izabrala pticu družicu (Hranjec, 2011). U narodnim popijevkama nalazimo izražavanje intimnih osjećaja suodnosima u ptičjem svijet. U Podravini je zabilježen zapis pjesme *Ćuk sedi, ćuk sedi na zelenom boru* (Žganec, 1962). Slična verzija pjeva se u susjednom Međimurju (Hranjec, 2011). U Hrvatskom zagorju, mladići su poklanjali djevojkama ruže, marame ili slatkiše, ali samo ako su imali ozbiljne namjere (brak) (Gregurek, 2013).

3.5. Pokladni običaji

Pokladni period obuhvaća razdoblje od blagdana Sveta tri kralja do Pepelnice. Umjesto poklada, u Međimurju su uobičajeni nazivi: *fašnjek, fašnjak, fašenk* ili *fašjek*. „U Međimurju taj period nije u tolikoj mjeri izrazit nego se koncentrira na tri dana prije Pepelnice, na *fašenjsku nedelu, fašenjski pondelek* i *fašenjski tork* (Hranjec, 2011: 95). Običaj je drugačije vremenski intoniran u hrvatskim krajevima zato što poklade, osim što se događaju prije Pepelnice, nemaju drugih dodirnih točaka s kršćanstvom (Hranjec, 2011). Za tu prigodu stavljaju se na lice razne groteskne maske, organizira se povorka (*maškori*), pa svati, što upućuje na utjecaj srednjoeuropske građanske kulture (Hranjec, 2011). Takav običaj je imao magijsko značenje – otklanjanje i zastrašivanje zlih duhova, sila i demona. Vjerovali su da svojim nekim postupcima mogu utjecati na prirodu te da se istim postupcima ujedno

najavi odlazak zime i dolaska proljeća. Zaključujemo da se u pretkršćanskom razumijevanju *fašnjeka* radilo o egzistencijalnoj motivaciji, a ne zabavljanju (Hranjec, 2011). Danas ovi običaji imaju zabavljačku i prezentacijsku svrhu. Čišćenjem tavana te stvaranjem buke, najčešće udaranjem posuđa, željelo se otjerati štetočine (zle sile) (Hranjec, 2011). Prema Žgancu, djeca obilaze kuće, obučeni kao svatovi te pjevaju:

TU ZA LEN, TU ZA LEN

1. Tu za len, tu za len, za to ma-sno ze-lje.
 Du-gi len, du-gi len, de-be-la je re-pa.

2. Fa-šnik se je o-že-nil, pe-pel-ni-cu za-ru-čil.
 Pe-pel-ni-ca za-ru-čni-ca, faš-nik mla-do-že-nja.

Slika 7. Zapis pjesme (Međimurje) *Tu za len, tu za len* (Žganc, 1990: 160)

Pjesma se pjevala kako bi lan, repa ili zelje izrasli što veći tj. kako bi godina bila rodna. Srodnost popijevke, ali i običaj poznati su u Poljskoj, Češkoj i Slovačkoj (Hranjec, 2011). Pjesma se plesala u kolu (Ivančan, 1987). U Podravini postoji sličan zapis pjesme. Postoji više verzija te pjesme, a pjesma se također izvodila u kolu (Ivančan, 1999). U Hrvatskom zagorju su pjevali pjesmu *Ja posijem repu* za bolji urod repe, a pri tome su plesali, skakali i štapom pravili krugove na tlu kako bi repa bila široka (Ivančan, 1974).

Ophodi *maškora* (*maškara*) trajali su do podneva jer su navečer selo obilazili odrasli zamaskirani u razne likove (Hranjec, 2011). Maske su izrađivali od vrbovog drva te su ju oslikali kako bi izazivala strah. Maske su sličile čovjekovom licu, a zovu se *larfa* ili *lafra*. Maske *lampe* su umjesto usta imale gubicu kakve imaju životinje

(krave, svinje ili ptice), a na glavi su imale rogove. Postojale su maske kombinacija maske *larfe* s rogovima. Svirali su u instrument *prda* (lončani bas). Uz razne likove, lik *duplični dedek* poznat je od Hrvatskog zagorja do Hrvatskog primorja – osoba je maskirana na način da se ne može prepoznati „tko koga nosi“. Takvim likom iskazuje se nesputanost i razgrađeni tabuistički odnosi, što je sve moguće upravo pod maskom (Hranjec, 2011). Spomenuti likovi udružuju se u skupinu jer svi zajedno djeluju „strašnije“. Prizor s maskom konja i njegovim goničem (ponegdje i s kupcem konja), viđen je u Međimurju i Hrvatskom zagorju: dva muškarca prekriju se pokrivačem, a prednji drži glavu konja (obično drvenu masku). Obilazili su selo i izvodili scenu pogađanja oko konja. Stari pokladni prizor jesu i svatovi u kojima je mladenka preobučeni muškarac. U Hrvatskom zagorju, *muž* i *baba* su maskirani par koji obilazi selo na Pepelnicu (*baba* je preodjeveni muškarac, nosi sa sobom dijete – lutku *Pepelničicu*) (Rajković, 1974). Središnja figura *fašnika* je *Fašnik* kojeg nakon suđenja, u trenutku presude, zamjenjuje lutka. Prema Hranjecu, u Međimurju je očuvan isti običaj samo pod nazivom „Vješanje lopova“ (Hranjec, 2011). Običaj ima sve elemente scensko-dramskog čina, s radnjom i glumcima (Hranjec, 2011). U današnje vrijeme, poklade imaju zabavnu svrhu, a u maskiranju i kostimiranju potiskuju se domaći autentični materijali te se zamjenjuju kostimima i tvorničkim materijalima (Hranjec, 1991).

3.6. Korizmeni običaji

Nakon *fašenjskog torka*, slijedi Pepelnica ili Čista srijeda kojom započinje korizma ili četrdesetnica. Na Pepelnicu, svećenik u crkvi svakom vjerniku obilježi znak pepelom. Simbolika pepela proizlazi iz toga što je on ostatak sagorijevanja i ukazuje na smrt i pokoru (Hranjec, 2011). Unutar korizmenog razdoblja slavi se šest nedjelja, od kojih svaka ima naziv: Čista, Pačista, Bezimena, Sredoposna, Gluha te Nedjelja Muke Gospodnje ili Cvjetnica“ (Peršić Kovač, 2013: 62). Čitavo razdoblje korizme jela se posna hrana bez masti (Hranjec, 1991). Obaveza svake domaćice bila je otkloniti sve vrste životinjskih masnoća s posuđa u kojem se posno jelo pripremalo (Peršić Kovač, 2013). Svakodnevno se molilo, odlazilo na misu *zornicu* i suzdržavalo od veselja te je to bio duhovni oblik čišćenja. Bilo je zabranjeno

održavanje svadbi i drugih vrsta zabava, a nosila se odjeća tamnijih boja (Peršić Kovač, 2013). Isto tako, zabranjeno je bilo plesanje (Ivančan, 1989).

3.7. Uskršnji običaji

3.7.1. Cvjetnica

Tjedan dana prije Uskrsa, kajkavski *Vuzma*, na Cvjetnicu/*Cvetnicu* nosi se razno cvijeće na blagoslov čime započinje Veliki tjedan (Hranjec, 2011). U crkvu se nose tek propupale vrbove grane, vrba iva (u narodu poznati naziv *cice-muce/cice-mace*), drijen (*drenek*), ponegdje trešnje i borovnice. Bodljikave grančice drijena simboliziraju Kristovu trnovu krunu. U Hrvatskom zagorju, djevojke su nakon mise nosile blagoslovljeno cvijeće svome dragome i njime mu ukrasile bunar. Tim je činom djevojka priopćila da se za njega želi udati (Gregurek, 2009.b). Blagoslovljeno cvijeće i grane, zaticale bi se o stropnu gredu da čuvaju od zla i bolesti (Hranjec, 1991). Isti običaj njeguje se u Podravini i Hrvatskom zagorju. Kada je zatrebalo, od njega se načinio neki predmet kojem se pripisivalo da donosi sreću (Rajković, 1974). U nekim mjestima Međimurja posvećeno cvijeće bacalo se na krov kuće gdje je šttilo kuću od groma (Hranjec, 2011). Ako bi palo s krova, čuvalo se i za lošeg vremena bacalo u vatru (Hranjec, 1997). Vjerovalo se da posvećene biljke bačene u vatru mogu kuću zaštititi od štetnog utjecaja groma (Peršić Kovač, 2013). Smisao blagoslovljenih grančica je u tome što se prvim proljetnim biljem prenosi svježja vitalna snaga na dom i na sve koji žive u njemu, prvenstveno na čovjeka što simbolizira pretkršćanski vegetacijski kult. Takvo vjerovanje potencira se svećenikovim blagoslovom. Postoji i crkveno tumačenje jer u Evandjelju piše da su ljudi Isusa kod ulaska u Jeruzalem dočekali rukama punim palminih grana (Hranjec, 2011).

3.7.2. Veliki tjedan

Na Veliki četvrtak vežu se crkvena zvona kako bi se tišinom ukazalo poštovanje zbog Isusove smrti. Isti se dan služi sveta misa koja simbolično predstavlja obred

večere Gospodnje (Hranjec, 2011). Obred „pranja nogu“ vrši se u spomen na Isusovo pranje nogu.

„U podravskim selima tog su dana početak bogoslužja najavljivali drvenom napravom pod nazivom *škrebetalo*, a u kućama su žene tekstilom (maramom, ručnikom) prekrivale zrcala i raspelo u znak žalosti“ (Peršić Kovač, 2013: 66).

Zvona se u Međimurju zamijenile naprave *škrebetaljke* jednako kao u Podravini i Hrvatskom zagorju. Na Veliki Petak postilo se i pohodio se Kristov grob, uz darivanje u novcu ili živežnim namirnicama (Peršić Kovač, 2013). Mještani bdiju pokraj Isusova groba kao i uniformirani čuvari – u Podravini i Međimurju članovi vatrogasnih društva obavljaju tu dužnost (Hranjec, 2011). U Hrvatskom Zagorju, svi ujutro piju rakiju i prije no što se zapali vatra, polije se vodom po peći da se tijekom godine ne dogodi požar (Rajković, 1974).

Na Veliku subotu, postoje vrlo slični običaji „unašanja svetog ognja“ u kuću. U Podravini je u subotu blagoslov svijeća koje se upale na crkvenom dvorištu, a tamo se zapali *guba* (komad drva), a kod kuće se *gubom* zapali vatra u peći (Njerš, 2013). U Međimurju, uz običaj nošenja *gube*, djevojke nose posvećenu vodu kojom se poškropi peć, a u proljeće se njome poškropi sjemenje prije početka sjetve (Hranjec, 2011). U Hrvatskom zagorju zabilježen je sličan običaj (Rajković, 1974). U Međimurju, ali i u nekim krajevima Hrvatskog zagorja i Podravine na Veliku subotu palio se uskršni krijes/*vuzmenka* (Đaković, 2006). Vjerovalo se da oganj tjera zle sile od naselja, ljudi i polja, a ugorak sa garišta štiti rodnost bilja (stavljali su ga na njive ili u vrtove).

3.7.3. Uskrs

Za blagdan Uskrs, postoje istoznačnice *uskars*, *vazam*, *vuzem* (ponovno uzimati meso) i *Pasha*. Na Uskršnje jutro nosi se jelo na blagoslov ili *posveće(n)je* (Hranjec, 2011). Prema Njerš, domaćice su obukle najsvečaniju odjeću, a hranu su nosile na blagoslov u košari. Najčešće su nosile: jaja, šunku, hren, *vrtanj* (kruh u obliku pletenice), kolače, vino, rakiju, sol i sve se to pokrivalo *ropcem* (ubrus ili stolnjak) (Njerš, 2013). Slična hrana na blagoslov se nosila u Međimurju i Hrvatskom zagorju. U Hrvatskom zagorju, nakon blagoslova jela nastala je „utrka“, ljudi su se žurili kućama i otišli na bunar po vodu (Rajković, 1974). Vjerovali su da će takvom

brzinom obavljati sve gospodarske radove, a jednako se vjerovalo i u Međimurju i Podravini. Posvećena hrana jela se za doručak, nakon mise, a ostaci hrane bacali su se u peć ili posipali po vrtu ili polju. Prema Hranjecu, vjerovalo se da imaju čudotvorne moći i čuvaju od zla i slaboga uroda (Hranjec, 2011). Na *poldašnjoj* (Podravina), *obednoj* (Međimurje) misi, pjevale su se crkvene uskrсне popijevke, a jedna od njih je *Veseli se, o Marija* (Njerš, 2013). U Podravini, *vuzmene* pjesme pjevale su se oko Uskrsa, na Uskrсни ponedjeljak i Bijelu nedjelju.

„One su se izvodile obično u kolu, ali i bez ikakvog plesa kao obične društvene skupne pjesme. Poslije ručka, a i uvečer sastali su se na ulici *dekle, dečki* i *snehe*, posjedali su na klupe pred kojom kućom, pa su tako pjevali (Žganec, 1962: 11).

Prema Žgancu, *vuzmena* se pjesma pjevala jednoglasno kao što je i Međimurci pjevaju. Kad je bilo skupljeno više pjevača (muškaraca i žena), jedni su pjevali jedan stih, a drugi su taj isti stih ponovili (Žganec, 1962). U Podravini, u mjestu Peteranec zabilježena je pjesma iz *vuzmenog* kola za Uskrs koja se plesala bez glazbene pratnje na *Grobnicama* (dio oko crkve), a od 1947. godine više se nije plesalo (Njerš, 2013). *Vuzmeno kolo* zove se *Katalena tanca vila*:

KATALENA TANCA VILA

197 $\text{♩} = 148$ A B - 8,8+4 Peteranec (6)

Ka-ta-le-na tan-ca vi-fa nju jemajka doma zvala (m1-la mo-ja):

Slika 8. Zapis pjesme (Podravina) *Katalena tanca vila* (Žganec, 1962: 346)

U okolici Đurđevca (Podravina), zabilježena je slična verzija pjesme pod nazivom *Katalena kolo vodi* (Ivančan, 1991). Prema Ivančanu, *vuzmeno kolo* plesalo se na pjesmu *Igraj kolo na dvadesetidva* u mjestu Hampovica u Podravini. Prema Ivančanu, ista se pjesma (u izmijenjenoj verziji) izvodila u svadbenom kolu (Ivančan, 1989). U Hrvatskom zagorju također se plesalo kolo, na Uskrсни ponedjeljak, poslije

večernje mise, na *križanjima* (raskršćima) ulica. Prema Žgancu, zapis sljedeće pjesme pjevao se u kolu od Uskrsa do Duhova (Žganec, 1971):

SUCI SUDILI

♩ = 96

18c. NEDELJANEC

Su - ci su - di - li, kaj Ja - na vredna:

Ja - na je vred-na dva bje - le gra - de.

Pripjev.

(Ne ho - di, Ja - no, pred mo - ja vra - ta,

mo - ja su vra - ta sre - bra - na, zla - ta.)

1. 2. 3. 4.

[3] [2] [1] [1] | :A B C D: | 5 5 5 5 |

Slika 9. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Suci sudili* (Žganec, 1950: 15)

3.7.4. Bijela nedjelja

„Službeni katolički naziv za nedjelju nakon Uskrsa je Bijela nedjelja“ (Peršić Kovač, 2013: 68). U Međimurju se kaže *Mali Vuzem*, *Pisanovilanička* ili *Pisana nedelja* (Hranjec, 2011). U Podravini se ona naziva *Bela nedelja*, *Matkina nedelja* ili *Matkanica*. Naziv je vezan uz prva stoljeća kršćanstva, kada su pripravnici za krštenje tijekom cijelog tjedna nakon Uskrsa nosili bijele košulje ili haljine (krstilo se u odrasloj dobi na blagdan Velike subote).

„Lokalni nazivi pak izvedeni su iz imena običaja *matkanje* u kojem naziremo trag stare slavenske riječi za majku – *matka* koja se do danas zadržala u nekim slavenskim jezicima (poljski, češki, bugarski, slovenski)“ (Peršić Kovač, 2013: 68, 69).

Običaj koji se njegovao na taj dan, na području Međimurja naziva se *sestrenje* i *bratimljenje*, a u Podravini *matkanje*. Tim činom osobe bi potvrdile prijateljstvo i odanost (Hranjec, 1997). U nekim podravskim mjestima, *matkaju* se samo djevojke (u dobi između 14 i 18 godina), a u drugim krajevima mladići i djevojke koji se nisu mogli oženiti/udati (Hranjec, 2011). U Peterancu su djevojčice izmjenjivale pisanice uz riječi:

Na ti matka pisanca, na;

Na ti matka pisanca, na;

Na ti matka pisanca, na.

Ve se mi bomo zvale matke.

(Njerš, 2013: 17)

Pisanice dobivene od *matke* čuvale su se na ormaru i pamtilo se koja je dobivena od koje *matke*. U Podravini se običaj izvodio najčešće ispred crkve (Barlek, 2004). U Međimurju se govorilo: „Se boš z menom sestriila?/ Se boš z menom bratil?“ Nakon potvrdnog odgovora razmijenili bi pisanice, govoreći: „Sestra, nevesta,/ Za naveke sestra“ ili „Brat, brat,/ Za naveke brat“ (Hranjec, 2011: 140). Kod izgovara prvoga sloga doticali bi svoje grudi, a kod drugoga, grudi svoje „sestre“ ili „brata“. Nakon što bi izmijenili jaja, obećali bi jedno drugome tj. jedna drugoj da će se poštovati i govoriti „Vi“ (Hranjec, 2011). 30-ih godina prošlog stoljeća, u Međimurju se odvijao običaj pod nazivom „*sestrenje s pogačom*“ (Hranjec, 2011). Nakon što su se djevojke dogovorile kod koga će se održati *sestrinstvo*, na Bijelu nedjelju obukle su najljepše nošnje, a jedna je nosila pogaču ukrašenu jabukom i bijelim *pantlekima*. Običaj je podsjećao na svatove jer je sadržavao neke elemente svadbe, a u pratnji povorke bila je glazba *bandista* (Hranjec, 2011). Pjesma kojom su djevojke obilježile slavlje bila je: *Oj čašice, verna pajdašice* (Hranjec, 2011). Ivančanov zapis pjesme *Oj flašice vjerna drugarice*, u knjizi *Narodni plesni običaji Podravine 2*, sličan je riječima spomenute pjesme (Ivančan, 1991).

„Ovaj običaj je oblik druženja jer u patrijaharnoj ruralnoj obiteljskoj strukturi, žena, a pogotovo djevojka, nije imala pristupa raznim oblicima društvenog okupljanja“ (Hranjec, 2011: 143). Mladima je ovo bila prilika ljubavnog sastajanja. Zabilježeno je plesanje kola u Kotoribi (Međimurje) od *Pisane nedjelje* ili *Bjelaničke* do Ivanja (23. lipnja). Nigdje se takvo kolo nije plesalo te je nazvano *Kotoripsko kolo*, a veže

se uz obitelj Zrinskih. Kolo su plesali muškarci i žene navečer, uz vokalnu pratnju (Hranjec, 2011). Žgančev zapis jedne pjesme iz kotoripskog kola:

TA DIVOJKA

Allegretto
"Pređarića" solo:
Ta di — voj — ka , ta di-voj-ka ka ju-na-kom dra — ga ;

Svi:
ta di — voj — ka , ta di-voj-ka ka ju-na-kom dra — ga .

Slika 10. Zapis pjesme (Međimurje) *Ta divojka* (Žganec, 1990: 182)

3.8. Jurjevski običaji

Svetac, čiji spomen dan obilježavamo 23. travnja, je sveti Juraj (Peršić Kovač, 2013). „Kult mu se započeo stvarati u Palestini pa je za doba križarskih ratova postao uzorom idealnoga kršćanskoga viteza“ (Hranjec, 2011: 148). Vjerovalo se da je ubio zmaja i nakon toga nagovorio sve građane na pokrštavanje. Najčešće ga zato prikazuju kao konjanika odjevenog u ratničku odoru, s kopljem i štitom, kako ubija zmaja (Peršić Kovač, 2013). Blagdan sv. Jurja, u narodu, smatra se i „pastirskim“ blagdanom, simbol dolaska proljeća, ali kao i početak nove poljodjelske godine (Peršić Kovač, 2013). *Jurjevo* je bilo zadnji dan zajedničke slobodne paše u polju jer nakon Jurjeva dozvoljena je bila ispaša samo „na svojem“, gdje nije obradivo zemljište (Rajković, 1974). Pastiri su žalili za bezbrižnom ispašom te kao izraz žaljenja nastala je tužaljka (Hrvatsko zagorje):

DOŠEL SVETI JURI

Slika 11. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Došel sveti Juri* (Žganec, 1950: 397)

Običaji paljenja jurjevskog krijesa, njegovali su se u raznim krajevima sjeverozapadne Hrvatske. Prema Žgancu, u Međimurju se, uz jurjevski krijes, pjevalo mnogo pjesama, a jedna od njih je:

SVETI JURAJ KRES NALOŽI

Slika 12. Zapis pjesme (Međimurje) *Sveti Juraj kres naloži* (Žganec, 1990: 164)

Žganec isto tako navodi da u predvečerje Jurjeva, u Međimurju, svaka obitelj pali na mostu krijes (ispred kuće), a pjevalo se i plesalo uz krijes i na drugim mjestima (Žganec, 1990). „U sredini sela na putu, redovito pred kapelicom, sastanu se djevojke i oko vatre igraju kolo i pjevaju ovu pjesmicu izmjenično“ (Žganec, 1990: 164). Žgančev zapis pjesme:

ZIHADALA SKRESNA ZVJEZDA

♩ = 60 A B C B - 8,8,4,8 Torčec (1)

146 Zi ha-da-la skre-sna zvjezda ra - no ra-no pred zor-ja - (no),
 pred zor-ja - no. ra - - no ra-no pred zor-ja - - (no).

Slika 13. Zapis pjesme (Podravina) *Zihadala skresna zvjezda* (Žganec, 1962: 338)

Sličan zapis pjesme, Žganec je zapisao u Međimurju, a riječi pjesme prilagođene su blagdanu svetog Ivana (Žganec, 1990). U Hrvatskom zagorju, prema nekim zapisima krijes se nije palio, dok se u nekim zapisima opisuje mjesto gdje se krijes ložio što nam govori da se svi običaji nisu njegovali u svim mjestima istog područja. Prema Rajković, ložio se na polju, raskrižju ulica, dvorišnim ulazima, vinogradima itd. (Rajković, 1974). Žgančev zapis pjesme koja se plesala u kolu:

SVETI JURA KRESA KURI

♩ = 82 LOVREČAN

325 a Sve-ti Ju-ra kre-sa ku-ri, sve-ti Ju-ra
 kre-sa ku-ri, sve-ti Ju-ra kre-sa kur(i).

1. 2. 3. 4. A B Bv
 8 8 8-1

Slika 14. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Sveti Jura kresa kuri* (Žganec, 1950: 204)

Kod odlaska, krijes se nije gasio već su u njega djevojke bacale koprive, koje su nosile na glavi (Žganec, 1971).

Osim paljenja krijesova, tog se dana ukrašavaju ulična vrata ograde *šipkovim* ružama, a ponegdje i vrata staje (Peršić Kovač, 2013). Postoji Žgančev zapis pjesme, iz Podravine, koja se pjevala u predvečerje Jurjeva, kad su stavljali divlje ruže (*šipke*) na ograde, a naziva se *Došel nam je lepi pisan Vuzem* (Žganec, 1962). Cvijećem se ukrašavalo zbog vjerovanja da će to otjerati *copernice* kako ne bi učinile nekakvo zlo (Hranjec, 1997). Običaj se veže na stare slavenske pretkršćanske agrarne i stočarske kultove (Peršić Kovač, 2013). Običaj ukrašavanja proširen je u novije doba i na 1. svibnja, kada se znade posjeći mlado stablo *majga* ili *najga*, kao i kod *sestrenja*, koje se zakopa ispred ulaznih vrata, a vrh se ukrasi raznim trakama i bocom vina. Ukrašavanje je u bliskoj vezi s jurjevskim običajima (Peršić Kovač, 2013). U Podravini, takvo drvo nazivali su *majban* ili *majuša* i stavljali su ga na neko istaknuto mjesto u selu (Peršić Kovač, 2013). „Običaj je poznat otprije u mnogim europskim zemljama te nije iniciran, kako se donedavno mislilo, međunarodnim praznikom 1. svibnja“ (Hranjec, 2011: 148). U Podravini su ukrašavali ulična vrata, osim zelenilom i ivančicama od kojih je svaka bila namijenjena jednom članu domaćinstva. Vjerovalo se da će onaj, čija ivančica prva uvene, te godine prvi umrijeti (Peršić Kovač, 2013). Jednako se vjerovalo i u Hrvatskom zagorju, a na prozor su stavljali bijele *ivanjske ruže* koje također kao i u Podravini, simboliziraju svakog ukućana te one nagovještaju smrt ukućana (Žganec, 1971). U Hrvatskom zagorju, isti se običaj njegovao na Ivanje (Rajković, 1974).

Na *Jurjevo* ili *Đurđevo* (mađarizirana verzija) skupina bi mladića (Podravina), večer uoči Jurjeva, obilazila selo, a nazivali su ih *đurđari* ili *jurjaši* (Ivančan, 1989). Prema Ivančanu, jedan je mladić imao na glavi košaru od vrbove šibe, drugi je svirao u dvojnice (obično prebiranje prstima po rupici *šaltve*), a treći je nosio *korpu* za darove (Ivančan, 1989). Prema Žgancu, u Hrvatskom zagorju je bio običaj da *Zeleni Jura* „dugom trnjavkom“ od *šipka* plaši djecu. Nosio je i drveni mač te s njime maše prema taktu pjesme (Žganec, 1971). U nekim mjestima u Podravini i Hrvatskom zagorju, nakon plesa, domaćica otkine grančicu s *Đurine* košare (Žganec, 1971). Vjerovalo se da grančica štiti stoku i usjeve od bolesti i lošeg vremena (Peršić Kovač, 2013). Jedan od mnogih zapisa pjesama, iz Hrvatskog zagorja koja se pjevala uoči *Jurjeva* je:

KUDA JURA HODI

40b $J = 88$ BIKOVEC

Ku - da Ju - ra ho - di, tu - da po - le ra - di. isto lijevo

Pripjev:

(Gle - daj - te ga, gle - daj - te Ju - ru - ze - le no - ga.)

* Var. (za duže stihove): * * Var. (za duže stihove):

1. 2. 3. 4. A B C B
6 6 7 6

gazda - ri - cu; jej - ca dva. u piv - ni - cu.

Slika 15. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Kuda Jura hodi* (Žganec, 1950: 31)

Pjesma koja se pjevala uoči *Durđevdana* u Podravini (nije sigurno je li se pjevala kod krijesa ili kod ophoda *Zelenog Đure*) zove se *Hodi, Đuro, u tu šumu zelenu* (Janaček – Kučinić, 1985).

Prema Žgancu, u nekim mjestima Hrvatskog zagorja, djevojke (njih dvanaest) hodale su selom i pjevale pjesmu što je jedan od rijetkih zapisa (Žganec, 1971). Zapis pjesme:

SVETI JURAJ KRESA KURI

354 $J = 60$ LOVREČAN

Sve - ti Ju - raj kresa ku - ri, nakraj se - la pod ra - sti - čem.

1. 2. 3. 4. A B
8 8-1

Var. 692 b.

Slika 16. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Sveti Juraj kresa kuri* (Žganec, 1950: 225)

U Međimurju, nisu zabilježeni ophodi *Zelenog Đure*. Danas se dan svetog Jurja svetkuje u crkvi, ali se istodobno njeguje običaj ukrašavanje dvorišne ograda, bez navedenih i sličnih radnji i bez dubljeg vjerovanja u njihovu moć (Hranjec, 2011).

3.9. Ivanjski običaji

24. lipnja obilježava se dan rođenja Ivana Krstitelja, a blagdan se zove sveti Ivan ili *Ivanje*. Za blagdan svetog Vida (15. lipnja) nema zabilježenih narodnih običaja, ali neke pjesme koje se na taj dan pjevaju, pjevale su se i na blagdan svetog Ivana što nije neobično jer su oba blagdana u vrlo kratkom vremenskom razmaku. Pjesme govore o obrađivanju lana te su one obrednog karaktera (Žganec, 1962). Prema Ivančanu, u nekim se mjestima na *Vidovo* palio krijes (suha vinova loza kao i drugo granje), a uz krijes sviralo se na usnu harmoniku (Ivančan, 1989). Obredna pjesma plesala se u kolu, koje su vodile starije snahe, a posljednji se put, u Đelekovcu (Podravina), plesalo oko 1937. godine:

SIJALA LENA NA VIDA DNEVA

Slika 17. Zapis pjesme (Podravina) *Sijala lena na Vida dneva* (Žganec, 1962: 360)

Postoji slična verzija navedene pjesme, a pjevala se na *Ivanje* kod zapaljenog krijesa na „ivanjsko navečerje“ (Žganec, 1962). U Međimurju se također plesalo mimičko kolo *Sejaj baba laneka* oko ivanjskog krijesa, a sudionici su pokazivali kako se lan obrađuje. Slična kola plešu se i u raznim krajevima Hrvatske, a nose nazive *Ja posijah lan*, *Sejala sam lanek* itd. Na večer se palio krijes na pašnjaku, mladež je plesala oko njega kolo, a jedna je žena gestama pratila tekst pjesme o obrađivanju

lana (Zvonar, Hranjec, Strbad, 1987). „Pjesme su se pjevale iste, samo se zamijenilo ime prema *godu* (svecu) na koji se *obdržaval kres* (Ivan, Vid ili Petar)“ (Ivančan, 1989: 41). Spomenuto paljenje krijesa, glavni je običaj vezan uz ovaj blagdan, a bio je raširen gotovo po čitavoj Hrvatskoj (Peršić Kovač, 2013). Pavao Ritter Vitezović opisuje paljenje krijesa u panonskim krajevima početkom 18. stoljeća, a održavao se na području Podravine do sredine 20. stoljeća. U Podravini kao i u drugim krajevima običaj se održavao večer uoči samog blagdana. Prema starom načinu računanja vremena po kojem dan započinje u predvečerje, a krije pretkršćanska značenja. Simbolika paljenja krijesa ima magijsko značenje – paljenjem vatri prema principu imitativne magije želi se osigurati dovoljno sunca za ljude, životinje i biljke (Peršić Kovač, 2013). Drugo objašnjenje paljenja krijesa je spaljivanje svih štetnih utjecaja. Paljenje krijesa odvijalo se na različitim mjestima: ispred jedne kuće, u dvorištu župnog dvora, usred sela na križanju ulica – kako u kojem mjestu (Ivančan, 1989). Vatru je potpalila muška osoba, po imenu Ivan i tako dao znak ostalim stanovnicima da se okupe oko krijesa (Peršić Kovač, 2013). Prema Ivančanu, u Podravini oko krijesa plesalo se kolo, polka i drmeš (Ivančan, 1989). Oko krijesa sakupljali bi se mladići, djevojke i snahe te bi pjevali ivanjske pjesme (Podravina):

SI SO MOSTI OKOVANI

Andantino *Pripjev.*

2. Si so mo-sti o-ko-va-ni, ti-ho lje-to do-ber Bog.¹

Srebrom zlatom oblejani.
Po njim Mara vodo nosi.
Za njom konji kasom kašo,
Da bi znala i spoznala,
Da su moga braca konji,

I ja bi je naganjala,
Doklem bi je naterala
V' moje štale taracane.
Dala bi im zob zobati
I pšenicu biranicu.

Slika 18. Zapis pjesme (Podravina) *Si so mosti okovani* (Ivančan, 1989: 40)

Prema Žgancu, u Sv. Đurđu kod Ludbrega, ljudi su se iz cijelog sela skupili ispred svojih kuća i plesali kolo do pola noći, ali je običaj ukinut 1895. godine jer su tadašnje vlasti spriječile paljenje krijesa (Žganec, 1962). Uz neke pjesme, sviralo bi

se u *šaltve* (dvojnice), a prema zapisu Ivančana, ljudi su konstruirali *brundu* (lončani bas), a slično opisani instrument svirao se u doba poklada (Ivančan, 1989). Uz krijesove svirali su i *mužikaši* ili tamburaši (svirajući polku i drmeš). Zapis obredne pjesme koja se izvodila u Međimurju na blagdan svetog Ivana:

SVETI IVAN KRESA LOŽI

Slika 19. Zapis pjesme (Međimurje) *Sveti Ivan kresa loži* (Žganec, 1990: 173)

Ponegdje, u Hrvatskom zagorju, njegovao se običaj da prvu večer na „ivanjski post“, ljudi pale krijes od slame na polju. Pjevalo se i plesalo kolo oko ivanjskog krijesa, a ponekad se samo pjevalo bez plesanja (Žganec, 1971). Prema Žgančevu zapisu, pjesma koja se pjevala u Hrvatskom zagorju, uz stajanje i gledanje u vatru:

DOĐI, DOĐI, JIVE, NA NAŠ KRIS

Slika 20. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Dođi, dođi, Jive, na naš kris* (Žganec, 1950: 312)

U Hrvatskom zagorju vjerovalo se da oni koji plešu oko krijesa, njima *copernice* ne mogu nauditi, a ujutro, nakon Ivanja, ljudi bi napunili kante pepelom od ivanjskog krijesa i njime bi posipavali zemlju da bude plodna, ali i ljude da budu zdravi (Gregurek, 2010.c). Bivao je običaj da ljudi nose *ščape* u polje i „zapiknu“ ih u zemlju na kojoj je bilo zasađeno zelje, da bi izrasle što deblje glave (Žganec, 1971). Jednak običaj njegovao se i u Međimurju. Nakon što se u 19. stoljeću prestao ložiti krijes, žene su ipak u predvečerje Ivanja išle ložiti vatru i odnijele *glavnice* na zemlju gdje je bilo zasađeno zelje (kupus) (Žganec, 1990). U Međimurju je zabilježen običaj u kojem se *ozavalo* na Ivanjsko predvečerje uz krijes (Žganec, 1990). Kad se krijes razgorio, onaj koji je mogao glasno govoriti, govorio bi tko se za koga udaje tj. ženi, a svi su to rado slušali (Žganec, 1990). Kako se na Jurjevo stavljalo cvijeće na prozor vjerujući da će umrijeti onaj čiji prvi cvijet uvene (Hrvatsko zagorje i Podravina), tako su se u Međimurju, dan prije blagdana svetog Ivana, brale ivančice i zaticale u pukotine prozora radi jednakog vjerovanja (Zvonar i sur., 1987).

Ophodi djevojčica zvanih *Ladarice* karakteristični su za Podravinu i Hrvatsko zagorje, ali ne i za Međimurje. Djevojčice su obilazile kuće i pjesmom domaćinima željele dobru ljetinu ili dobru godinu, a za uzvrat su dobile darove (Peršić Kovač, 2013). Napjevi su obično bili jednoglasni, a riječi napjeva tj. verzija ima mnogo (Ivančan, 1989). Jedna verzija pjesme iz Miholjca (Podravina) je:

LADO, LADO

5. *Allegretto*

La - do, La - do! Fa - len bo - di Je - zuš Kri - stuš! Le - pa La - do!
Zahvala ili rugalica na kraju

Lado, Lado! Falen bodi Jezuš Kristuš! Lepa Lado!
Lado, Lado! Jezuš Kristuš i Marija! Lepa Lado!
Lado, Lado! Bog pomogel tomu stanju! Lepa Lado!
Lado, Lado! Tomu stanju, gospodaru! Lepa Lado!

Lado, Lado! Ponajbolje gazdarici! Lepa Lado!
Lado, Lado! Pri si hiži družinici! Lepa Lado!
Zememo vam Ivaneka,
Pa ga bomo sobom nesle,
Sobom nesle pod orešek,
Pak se bomo z njem igrale!
Darujte nas, ne dršte nas!
Mi nemremo pri vas biti,
Mi moramo dalje iti.

Slika 21. Zapis pjesme (Podravina) *Lado, Lado* (Ivančan, 1989: 66)

„Ako kod koje kuće nisu ništa dobile, ogledale su se i zapjevale: „Na hiže Vam štakor visi, Lado nam je, drago nam je“ (Žganec, 1962: 39). Prema Žgancu, u Hrvatskom zagorju je s *Ladaricama* išao i jedan muškarac koji ih je čuvao i nosio darove (Žganec, 1971). Pjevale su također jednoglasno, a jedna od pjesama je:

KUKUVAČICA (LADOJ)

Slika 22. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Kukuvačica (Ladoj)* (Žganec, 1950: 114)

3.10. Blagdan Svi sveti

Blagdan *Sesvete* obilježavamo 1. studenog i u narodu je uobičajeno da se na *Se svece* obilaze grobovi pokojnika (Hranjec, 2011). U poslijepodnevnim satima svećenik obavlja, uz molitvu, svečani blagoslov groblja, a potom je sveta misa za pokojnike. Grobovi se uređuju, a svijeće se znaju upaliti i dan prije blagdana Svih svetih. Način ukrašavanja sastojao se od uklanjanja trave s humka te postavljanja cvjetnih glavica direktno na tlo. „Na taj se način formirao okvir oko humka ispunjen jednostavnim geometrijskim oblicima različitih boja s obaveznim križem u sredini“ (Peršić Kovač, 2013: 88). Križ se ukrašavao vijencem kružnog oblika od ukrasnog grmlja *šimšira* (u Podravini ga nazivaju *bušpan*) te cvjetova krizantema. Cvijet krizanteme solarni je simbol koji se povezuje s pojmom dugovječnosti i besmrtnosti, a često prikazuje duše umrlih. „Paljenje svijeća simbolizira svjetlost duše koja teži usponu te čistoću duhovnog plamena koje se uspinje prema nebu“ (Peršić Kovač, 2013: 89). Navečer obitelj obilazi groblje i pomoli se za pokoj duše pokojnika. U Međimurju zabilježeno je izrezivanje tikve tako što se izdube, naprave se otvori za oči, usta, nos te se u nju stavlja svijeća. Naziv takve tikve je *lampaš*, a *lampaš* dijete ju nosi na groblje i s njom se vraća kući (Hranjec, 2011). Uoči Dušnog dana, 2. studenoga, u Podravini,

nakon večere, ostavilo se jelo na čistom bijelom stolnjaku, a stavljalo se i onoliko žlica koliko je bilo pokojnika iz kuće (Winter, 1987). U Hrvatskom zagorju, također se nakon večere, ostavilo na stolu malo hrane i pića. Ujutro se gledalo nedostaje li išta na tanjuru ili u čaši (Rajković, 1974.). Blagdan Svi sveti imao je značaj „pastirskog“ blagdana jer se taj dan smatra posljednjim danom zajedničke ispaše na polju zbog nastupajuće zime (nakon zabrane na Jurjevo, ponovno je bila dopuštena nakon žetve) (Rajković, 1974.). Ovim blagdanom zaključana je „pastirska“ godina (Hranjec, 2011).

3.11. Blagdan svetog Martina

Sveti Martin ili *Martinje* obilježuje se 11. studenog. U današnje doba smatra se danom „krštenja mošta“ tj. pretvorbe mošta u vino. Sveti Martin nema veze s vinom jer prema legendi, bio je vojnik, kojem se, nakon što je pomogao promrzlom prosjaku, ukazao Isus i od tada se posvetio apostolatu i privodio ljude kršćanstvu (Hranjec, 2011). Prema kalendaru, 11. studeni shvaća se kao konac vinogradarskih poslova, mošt fermentira u vino pa je *Martinje* uzeto kao završna svečanost. Stihovi koji su opjevali ovaj običaj: „Onda je došiel sveti Martin, on ga bu krstil, ja ga bum pil“ (Njerš, 2013: 24).

„Martin je danas gotovo u svemu poprimilo obilježje građanskog rituala, često podređenog turizmu: mošt krsti *biškup* s dva *miništranta*, izgovarajući tekst o „krštenju mošta“, sačinjen u kakvoj pučkoj književnoj radionici. I tekst i sam ceremonijal stekli su u vinorodnim područjima veliku popularnost, tako da ih izvođači smatraju pravim narodnim običajima“ (Hranjec, 1991: 65).

Običaj je poprimio zabavljački karakter, ali takav čin ne dokazuje da „svetost blijedi“ nego je riječ o karikaturizaciji svetoga (čega nositelji nisu svjesni) (Hranjec, 2011).

4. ŽIVOTNI OBIČAJI

Životni običaji povezani su uz glavne događaje u čovjekovu životu kao što su rođenje, sklapanje braka i smrt (Hranjec, 2011).

4.1. Rođenje

„U tradicijskoj, kršćanskoj kulturi rođenje djeteta bio je osobit događaj koji se običajno malo mijenjao do najnovijeg vremena, okvirno, oko 50-ih godina prošlog stoljeća“ (Hranjec, 2011: 169). Vjerovalo se da se budućoj majci ne smije zamjeriti, ali ni uskratiti jelo, jer bi taj dobio ječmenac na očnom kapku (Rajković, 1974). Običaj stavljanja crvenog končića oko djetetove ruke značio bi da će se njime (odnosno crvenom bojom) štiti od zlih sila (Peršić Kovač, 2013). „Ako netko stane preko djeteta, mora natrag otkoračiti jer inače dijete ne će narasti“ (Hranjec, 2011: 179). U nabrojanim običajima i vjerovanjima, vidljivo je prožimanje pretkršćanskih i kršćanskih elemenata kao i kod godišnjih običaja (Hranjec, 2011). Zapise sličnih vjerovanja, ali i mnogih drugih, nalazimo u krajevima sjeverozapadne Hrvatske. Kod odabira krsnog kuma ili krsne kume presudno je bilo prijateljstvo, rodbinski odnosi ili „vraćanje usluge“ kumstva (takvi kumovi nazivali su se *križovati kumi*) s time da se kumstvo nije smjelo odbiti (Hranjec, 2011). Isti naziv za *križne kumove* poznat je u Podravini i Hrvatskom zagorju. Svećenik zdravo dijete krsti treći ili četvrti dan, a ako je dijete bolesno, krstilo se prvi dan nakon poroda (Rajković, 1974). Novorođena djeca dobivala su imena ovisno o tome kojeg datuma su rođena i koji je svetac bio najbliži tome danu (prema kalendaru) (Hranjec, 2011). Dužnost *krsne kume* bila je odnijeti dijete na krštenje (Hranjec, 2011). U Međimurju, prije nego što je donijela dijete natrag k majci, otišla je kući po *korpu* (svečano prekrivena košara s jelom) koju je nosila na glavi (Hranjec, 2011). U Podravini takvu košaru zovu *pogačne korpe* (Winter, 1987). U Hrvatskom zagorju za posjete roditelji govore *prigled* (Rajković, 1974). U Međimurju govore da idu *glet babu* ili *babelnicu* (Hranjec, 2011). Običaj, poznat u spomenutim krajevima, stavljanje je novca i jaja ispod djetetova jastuka. Simbol jajeta je novi život, a za novac vjerovalo se da će donijeti djetetu sreću (Rajković, 1974). Postoje razna vjerovanja što se ne smije raditi, a

jedan od primjera je da se pelene nisu smjele sušiti po mraku jer bi dijete dobilo *mrake* (Rajković, 1974). Jednako vjerovanje je i u Međimurju i Podravini.

4.1.2. Krstitke

Pripremanje krstitka i pozivanje rodbine odvijalo se tjedan dana od poroda (Hranjec, 2011). U Hrvatskom zagorju, kuma donosi *pogaču* (naziv je dobila po velikom kruhu). Hrana je bila zamotanu u stolnjak, a nosila se na glavi, kako bi se izdaleka vidjelo o čemu se radi. Unutra je bio kruh (*pogača*), *gibanica*, kolači, pečeni odojak i više litara vina (Rajković, 1974). Uz hranu, kuma donosi i dar za dijete, rupčić, odjeća *prva rubačica* haljina kakvu su nosili jednako i dječaci i djevojčice te dar u novcu (Rajković, 1974). U Međimurju, kuma donosi *pogače* (kolače od tijesta s orasima ili pekmezom) u *pogačnim ranjglicama*. S *pogačom* kum i kuma donose i vino te običaj predstavlja slavlje – *krstitke* (Hranjec, 2011). Šest tjedana nakon poroda, u nekim krajevima ranije, u drugima kasnije, roditelj ulazi u crkvu na *upeljavac* (svećenik uvodi roditelja u crkvu prvi put nakon poroda) (Rajković, 1974). U Podravini običaj nazivaju *speljuvanje* (Peršić Kovač, 2013), a u Međimurju *fpelavanje* (Hranjec, 2011).

4.2. SVADBA

Kao i kod ostalih običaja, tako ni svadba nema jednake sadržaje ceremonijala čiji se krajevi uspoređuju jer ne samo da se običaji razlikuju od regije do regije već i od obitelji do obitelji unutar nekog mjesta. Razlike su moguće zbog dolaska novog stanovništva i vjenčanje sa stanovnicima tog mjesta te utjecaj gradskog načina života. U Međimurju, Podravini i Hrvatskom zagorju zajedničko je to što je svadba popraćena vjerskim obredima i sadržajima šaljive prirode. Puna je suprotnosti koje se nadopunjuju i daju vrijednost događaju (Hranjec, 2011).

Vjenčanje (osobito u tradicijskoj kulturi) je najvažniji životni čin (Hranjec, 2011). Osim što utječe na živote ljudi koji sklapaju brak, događaj je utjecao na međuobiteljske odnose (Hranjec, 2011). Običaj ima mnoge nazive kao što su *zakon*, *zdavanje*, *ženidba* (sklapanje braka), a svadba je običaj kojim se slavi sklapanje

braka (Hranjec, 2011). Opisani svadbeni običaji navedeni su otprilike kronološkim redom radi lakšeg razumijevanja usporedbe glazbe i običaja triju krajeva. Sadržaj svadbe obrađen je pod naslovima: poznanstvo budućih mladenaca i „izvidi“, *snoboki*, zaruke, *zapis*, *ozavanje*, svatovske uloge, ukrašavanje u svadbenim običajima, pozivanje na svadbu, dan prije vjenčanja, dolazak po mladenku, odlazak na vjenčanje i povratak, odlazak mladenke u novi dom, običaji nakon pola noći u mladenčevom domu, nastavak svadbe i završetak svadbe.

4.2.1. Poznanstvo budućih mladenaca i „izvidi“ prije prošnje

U prošlosti, uobičajeno je bilo sklapanje braka prema dogovoru roditelja, ali postojale su obitelji koje nisu zanemarivale volju djece pa su ih pitali za njihovo mišljenje tj. u koga su se *zagledali*. U oba slučaja, roditeljima je bilo važno da je djevojka ili mladić iz dobre, ali i bogate obitelji jer se brakom nastojao sačuvati ili povećati imovina (Hranjec, 2011). Neki mladići i djevojke, imali su priliku upoznati se i *zagledati se* u raznim prigodama, najčešće u zajedničkim poslovima: *ljuščenje* ili *trebljenje* kukuruza, *čehanje perja*, prilikom običaja *sestrenja* ili *matkanja*, na okupljanjima kod krijesa, a posebice na mjesnim *proščenjima* (Hranjec, 2011). Nakon što se zaključio dogovor oko mladićeve buduće žene, važnu ulogu imala je *snobokalja*, žena iz kruga mladićeve rodbine koja je otišla u kuću buduće mladenke u *zvedanje* („izvid“) tj. otišla je *snobočiti* (Hranjec, 2011). Jednako vrijedi za bednjanski kraj jer su mladićevi roditelji poslali djevojku u „izvid“ k djevojinim roditeljima (Genc, 1997). *Snobokalja* je otišla tajno pitati roditelje djevojke bi li povoljno primili mladićevu namjeru. Odlazak je bio diskretan jer bi bila velika sramota ako bi *snoboki* (prosidba) bili bezuspješni (Hranjec, 2011). Hranjec navodi da je u Međimurju, u nekim mjestima, ulogu „izvidnika“ vršio muški član (Hranjec, 2011). Prema zapisima o svatovskim običajima okolice stubičkog kraja, ponekad su imali *snobokalju* ili *poprdulju* koja je posredovala uspješnom sklapanju braka, ali ponekad su odlazili u prosidbu bez prijašnjeg „izvida“ (slično navodi Winter (1987) za podravski kraj) što je znalo završiti odbijanjem braka (Rajković, 1974). Ako je potajno „doznavanje“ bilo uspješno, a visina miraza zadovoljavajuća, tada slijede spomenuti *snoboki* tj. odlazak mladića i njegovih roditelja u prošnju djevojke (Hranjec, 2011). Kod neuspješnih *snuboka*, u okolici Donje Stubice (Hrvatsko

zagorje) kažu da su se *po ruclje otpeleli* (*ruclje* - očišćeni klipovi kukuruza) (Rajković, 1974). „Navodno su za porugu i šalu seljaci znali povezati međusobno niz klipova i postaviti pred vrata kuće u kojoj su se upravo nalazili prosci, ukoliko su mogli predvidjeti da će biti odbijeni“ (Rajković, 1974: 175).

4.2.2. Snoboki, zaruke, zapis, ozavanje

Winter navodi da je u Podravini posrednik u sklapanju brakova bio rječit muškarac (stric, kum) koji je pošao s mladićem za ženidbu u *snoboke* (Winter, 1987). U *snoboke* se odlazilo u jesensko doba i u zimskim mjesecima jer se svadba održavala kada je bilo hladnije i kada nije više bilo posla u polju (Winter, 1987). Za razliku od Međimurja i Podravine, u Hrvatskom zagorju u prosidbu nikada nije išao mladićev otac, već mladić i rječiti muškarci (Rajković, 1974). Prema Rajković, izraz *snuboki* označava one koji *snube* – prosci, a ne samo čin prošnje (Rajković, 1974). Nakon sporazuma o pristanku ženidbe, dogovaraju se o *mirazu*, o datumu *zapisa* i samoj svadbi (Rajković, 1974). U Međimurju, u prosidbu je obično išao mladić i mladićev otac te ako je prošnja uspjela, dogovarali su kada će se ići *na zapis* i što će djevojka dobiti za *sebunjek* (Hranjec, 2011). *Sebunjek* su nazivali sve što će dobiti mladenka, ali isto tako to je bio naziv za zemlju oranicu koja se obrađivala jednako kao i ostale oranice, a prihod je pripao mladima (Hranjec, 2011). U Podravini, također nakon dogovora o vjenčanju, odrede datum *zapisa* kod župnika i *zapisom* završi prošnja (Horvat, 1896.a). U Međimurju (ne u svim mjestima), kao što je opisano, nakon što je *snobočenje* bilo uspješno, tek je tada slijedila prošnja, a negdje su ujedno bile i zaruke, dok u nekim mjestima, kao u Hrvatskom zagorju, prstene razmjenjuju prije odlaska na vjenčanje (Hranjec, 2011). U nekim mjestima Podravine, mijenjanje prstena odvijalo se kada je mladoženja došao s glavnim svatovima k zaručnici večer prije crkvenog vjenčanja (Ivančan, 1989). U Hrvatskom zagorju postoje podaci običaja prije odlaska *na zapis* u kojem budući mladenac donosi *rakiju* i njome se počaste mladenkinoj ukućani, a negdje i njezine prijateljice i rodbina (Rajković, 1974). Tek zapisivanjem u župnom dvoru veza poprima oficijelnu formu što nam govori o važnosti crkvenoga dijela u bračnom obredu (Hranjec, 2011). Nakon zapisa slijedi spomenuto *ozavanje/ozivi* tj. svećenik obznanjuje buduću bračnu vezu kako bi

netko, tko se s brakom ne slaže, mogao povjeriti i ženidbe ne bi bilo (ako je valjani razlog), a *ozavalo* se tri nedjelje na misi (Hranjec, 2011).

4.2.3. Svatovske uloge

Na svadbu se pozivala najbliža rodbina, kumovi, prijatelji, susjedi, a svadba se brojčano razlikovala zbog materijalnih mogućnosti, društvenih prilika i broju članova rodbine (Galenić, 1995). Momka su nazivali *mladenec* (u Bednji *žanjih*), a djevojku mladenka ili *zaročnica*. Oboje su ih zvali *mladeniči* (Hrvatsko zagorje), *mladički* (Međimurje). Prije početka pripremanja svadbe, potrebno je bilo odabrati osobe koje će obnašati određenu dužnosti prilikom cijelog ceremonijala. Neke od uloga bile su važnije, a te osobe su sačinjavale svadbenu povorku i nazivali su ih *glavni svatovi* (Hranjec, 2011). Osoba koja poziva rodbinu i prijatelje na svadbu je *pozovič/pozović* (Hranjec, 2011). Mladenčeve *svatove* zastupa *šereg kapitan/starešina* (Međimurje) i *glavni svatovski starešina* (Podravina). U Bednji, glavnu je riječ vodio *sterušino svotski* (Genc, 1997). Dužnost obnaša osoba koja ima vrlo dobre govorne sposobnosti. Imao je glavnu i najzahtjevniju ulogu u svadbenim običajima jer je njegovim obraćanjem najavljen daljnji tijek svadbe. Govor mu je bio protkan metaforama biblijskog podrijetla, a može ga se usporediti s glavnim zapovjednikom vojske. Do Prvog svjetskog rata, mladoženjine svatove u Podravini nazivaju *vojska* (Galenić, 1995). *Primeš kapitan* (Međimurje), *domaći starešina* (Podravina), *sterušino domoči* (Bednja) je osoba koja zastupa *mladenkine svatove*, a to je obično netko od mladenkinoge rodbine ili poznanstva kojeg je odabrao mladenkin otac. *Dever/hadnač* (Međimurje), *djever/dever* (Podravina), *dever* (Hrvatsko zagorje) je bliža mladenčeva rodbina, a njegova je dužnost zastupati svatove (koji sačinjavaju svatovsku povorku). Pored svega toga mora biti vješt govornik zbog nadmudrivanja s *primeš kapitanom* i *šereg kapitanom* (Hranjec, 2011). *Podsnehalja, deverica* (Međimurje), *pod snešo* (Hrvatsko zagorje) obično je *deverova* supružnica (u nekim mjestima) (Hranjec, 2011). U Podravini je naziv *pod snehala/klencarica*. U Galenićevu zapisu, ona je vršnjakinja ili susjeda mladencima, dok joj je *klencar* pratnja (Galenić, 1995). Smatra se da su oko 1935. godine uvedeni dvostruki *krancleri* (vjerojatno gradski utjecaj) (Rajković, 1974). *Podekliči/podekličke* ili *svatevce* (Međimurje) su djevojčice obučene u bjelinu (*male zaručnice*), pratnja

mladenki, a osim djevojčica mogu biti i mladenkine prijateljice (običaji su se mijenjali tijekom razdoblja). Njihovi partneri, u povorci, su dječaci/mladići *klencari/klenceri*. *Kaprone/kaprole* (osobe niže po činu u vojskama), poznati samo u donjem Međimurju, jedan par mladića (par čini jedan mladenčev, a drugi mladenkin rod) koji nose ukrašene sablje, a predvode svadbenu povorku, sabljama „krče put“ te *huškaju* čime povećavaju veselje (Hranjec, 2011). *Katane* (konjanici u vojsci) su muškarci, rođaci mladenaca koji u nekim mjestima Međimurja jašu na konjima u svadbenoj povorci, a također su i zabavljači i nuditelji vina mještanima (Hranjec, 2011). Horvat spominje *katane* u zapisima o svadbenim običajima predgrađa Koprivnice (Horvat, 1896.a.) *Zastav(n)jek* i *podzastav(n)jek* (Međimurje) su mladenčevi prijatelji koji nose *barjak* (ukrašena zastava s jabukom na vrhu štapa) (Hranjec, 2011). *Zastavnik* (Podravina) je neoženjeni mladić, a zajedničko uloži *zastav(n)jeku* (Međimurje) je ta što drži zastavu iznad ulaza u crkvu (Galenić, 1995). Osobe koje pripremaju hranu za uzvanike svadbe, a u nekim mjestima sudjeluju kod svatovskih običaja, nazivaju *sokačice*, *sekučice* (Bednja) ili kuharice.

4.2.4. Ukrašavanje u svadbenim običajima

Ljudi su imali potrebu dodatno naglasiti i obilježiti svadbu kao i mjesto događanja i same sudionike. Ukrasili su drvo *majgu* koju u nekim međimurskim mjestima nazivaju *ropčanjak* ili *venčanjak* (Kotoriba). Drvo se pojavljuje tamo gdje je djevojka u središtu običaja kao što je običaj *sestrenja* ili *matkanja*. Kada mladoženja i svatovi ujutro dođu po mladenku (u nekim mjestima Međimurja) moraju skinuti predmete s *majge*. Na vrh drva stave se razni ukrasi simbolično tome što mladenka ima na glavi vijenac koji simbolizira djevojačku nevinost. Na kraju *majgu* posijeku čime upućuju da je djevojka postala žena (Hranjec, 2011). Uz ukrašenog *kokota*, kojeg je dječak nosio u svadbenoj povorci, a dio je svadbenih običaja, ukrašene su bile zastava i sablje (Hranjec, 2011). Uz sve navedeno, pripremali su se ukrasi tj. *cimeri* (u donjem Međimurju *đenjđvirag* što je mađarizirani oblik za đurđice). Pravile su ih mladenkine prijateljice od krep papira. Prišile su ga svatovima na ovratnik kaputa, a u nekim mjestima prišili su ga na šešire članovima limene glazbe *bandistima* koji su svirali u svadbi (Međimurje). Uz vijenac na glavi, mladenka nosi i

buket (čokor) (Hranjec, 2011). „Do tridesetih godina prošloga stoljeća mladenka bi umjesto *buketa* u ruci nosila molitvenik i rupčić“ (Hranjec, 2011: 206).

4.2.5. Pozivanje na svadbu

Nakon dogovorenog datuma vjenčanja, dužnost je bila pozivanje rodbine, prijatelja i poznanika koju je činio već spomenuti *pozovič* (Hranjec, 2011). Obično je pjevao i pjesmu *Slaviček se ženi z bukoviča grma*. (Hranjec, 2011). Kod ulaska u kuću, vino je ponudio kućedomaćinu, a zatim bi otvorio staru knjigu, pročitao evanđelje koje se čitalo u tom tjednu i nanizao niz nonsensnih pošalica (Hranjec, 2011). Njegova uloga, osim pozivanja u svadbu je i da na svadbi zabavlja goste. „Dakle, uloga *pozoviča* nije bila samo „službeno“ pozivanje na svadbu nego oni bijahu stanovita predigra, uvertira za veselo raspoloženje i vesela najava, *na znanje* za cijelo selo“ (Hranjec, 2011: 199). Prema Winter, u Podravini su roditelji mladenaca usmeno pozivaju nekoliko dana prije svadbe, a mladoženja ujutro, na dan vjenčanja poziva uzvanike u pratnji glazbe (Winter, 1987). U mjestu Molve *pozivič* i *zastavnjik* pozivaju uzvanike oko četiri sata ujutro na dan vjenčanja svirajući na instrumentu *mrčaljka* (Ivančan, 1989).

4.2.6. Dan prije vjenčanja

Svadba uglavnom počinje uvečer kod mladenke. U Međimurju, prije samog svadbenog ceremonijala, glavnu ulogu preuzima *gospon starešina* ili *kapitan* (Hranjec, 2011). Na večeri je upitao kućedomaćina (mladenkina oca) koliko će dugo trajati svadba i podijelio je dužnosti koje su pojedine osobe obnašale tijekom čitavog ceremonijala. U Hrvatskom zagorju (Bednja), *domoči starešina* govori u ime mladenkina oca da mu je dodijeljena uloga da brine o pripremama za svadbu te razgovaraju sa *sekućicom* kako napreduju poslovi oko hrane. Isti dan dolazi *dever* s mladencom po *sulj (miraz)*. U Podravini (Virje) svatovi također odlaze navečer k zaručnici i dogovaraju se oko dužnosti (Ivančan, 1989). U nekim mjestima dolazak dan prije vjenčanja nazivaju odlazak *na vence* (Ivančan, 1989). Galenić navodi da se u Hlebinama govorilo *cimeri* (Galenić, 1995). U povorci, iz mladenčeva dvorišta, glavne prati glazba koja svira *marš* (Ivančan, 1989). Za to vrijeme u mladenkinjoj

kući djevojke *venec navijaju*. Ona koja je vodila pjesmu, plela je vijenac, a ostale su dodavale kitice i pomagale pjevati. Pjesma koja se pjevala ima više inačica, a ovo je jedna od njih:

CRLENO CVETJE I MODRO

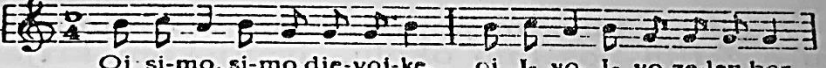
Cr-le-no cve-tje i mo-dro, cr-le-no cve-tje i mo-dro

Ke nam je bzala Marica (N.)	Sad se pjeva dalje:	Ja sam si Maru zaljubil
Siplje je jočku na krilce.	Siplje je: majki, bratu, sestri	I z desnom rukom zaručil.
Jočko je siplje na zemljo:	i uvijek isti tekst (kao gore)	Vija se grana od bora.
Ni cveće moje ni Mara.	do kraja dok dođe:	A naša Mara od roda.
Mara je tuđa zamjena.	Siplje je dragom na krilce,	Trga se grana od bora,
Maru je junak zaljubil	Dragi je k sebi privija:	A naša Mara od doma.
I z desnom rukom zaručil	I cveće moje i Mara.	

Slika 23. Zapis pjesme (Podravina) *Crle-no cve-tje i mo-dro* (Ivančan, 1989: 44)

Kada su vijenci bili ispleteni, a pjesma otpjevana, plesale su kolo (snahe i djevojke) na sljedeći napjev:

OJ SIMO, SIMO DJEVOJKE

Oj si-mo, si-mo dje-voj-ke, oj I-vo, I-vo ze-len bor
Pripjev isti.

Simo je naše spravišće	
Gde smo se lane spravljale.	
Veliko čudo gledale	
Gde se igrajo brata dva.	
Jeden oženjen, drugi ne	
Oženi bratac i mene.	
S takvom ljubom kakva tva	Teško se caru klanjati
Takove ljube nigde ne	i carska vrata otprti
Turskoga cara, mlajša kći.	

Slika 24. Zapis pjesme (Podravina) *Oj simo, simo djevojke* (Ivančan, 1989: 45)

Kada su glavni svatovi ušli u kuću, slijedilo je mijenjanje prstenja, a mijenjala ga je majka mladoženje i njezina pratnja. U nekim mjestima Međimurja i Hrvatskog zagorja (Donja Stubica), zaruke su se odvijale prije odlaska na crkveno vjenčanje, a mijenjao ga je *šereg kapitan* (Međimurje) ili *dever* (Hrvatsko zagorje). *Dever* uz

mijenjanje prstenja, sveže budućim mladencima šake crvenom maramom i tako sjednu za stol (Rajković, 1974). Tada je slijedio ples *Tronjaka* koji je predvodio *starešina* (Ivančan, 1989). Ples se plesao u mjestima Podravine, ali kod različitih svadbenih običaja (uglavnom uvijek prije odlaska za stol), a jedna od verzija pjesme je Ivančanov zapis:

TRONJAK

Zbor $\text{♩} = 84$
mf

Tro-nja-ka, ba-bo, tro-nja-ka, tro-nja-ka, ba-bo, tro-nja-ka.
Ko-de-lo, de-kle, ko-de-lo, ko-de-lo, de-kle, ko-de-lo.
Se-ki-ro, de-čki, se-ki-ro, se-ki-ro, de-čki, se-ki-ro.

Tronjaka, baba, tronjaka
Kodelo, dekle, kodelo.
Sekiro, dečki, sekiro
Povesno, sneja, povesno.
zapeček, deca, v zapeček.

Slika 25. Zapis pjesme (Podravina) *Tronjak* (Ivančan, 1991: 323)

Nazdrave i daje nalog *zastavniku* da su svi slobodni, što znači da mogu ići plesati, a tada zaručnik i zaručnica prvi puta plešu (Ivančan, 1989). Galenić navodi da mladencima nije bilo dozvoljeno zajedno plesati sve dok nisu oženjeni (Galenić, 1995). Prema Ivančanu, navedena pjesma pjeva se i kada dođu iz crkve pa sjednu za stol. *Podsnehalje* tu večer prišiju *vince* na *škrljake* (šešire) i kapute, a zaručnica određuje koji se kome prišije (Ivančan, 1991). U Međimurju, prije nego su otišli u crkvu na vjenčanje, *pod snehalja* je dijelila *cimere* ili su ih morali „otkupiti“ i tako se prikupljao novac za mladenku (Hranjec, 2011). Otkupljivanje cimera bilo je i u Podravskim mjestima, dan prije vjenčanja, žene su pokušale dobiti što više novaca jer je to bio novac za mladence (Ivančan, 1989). Osim *cimera*, pripremala se zastava (Ivančan, 1989). Oko jedanaest sati završilo je druženje (Ivančan, 1989). Galenić navodi kako je mladić nakon *cimera* imao *momačku večer* tj. nastavilo se druženje u mladićevoj kući (Galenić, 1995).

Običaj, koji je bio poznat u selu Hlebine (Podravina) je odlazak na groblje dan-dva prije svadbe. Mladenci su otišli na groblje ako im je umro netko iz bliže obitelji (Galenić, 1995). „Tijekom svadbe ožalošćeni mladenci, mladenka ili mladoženja, nosili su na lijevoj ruci crnu traku kao znak tugovanja za bližnjim“ (Galenić, 1995: 172).

4.2.7. Dolazak po mladenku

Veselo raspoloženi, došavši pred mladenkinu kuću, započinje dijalog između *šereg kapitana* i *primeš kapitana* (običaj je jednak i u Hrvatskom zagorju te Podravini). Dijalog koji vode, obogaćen pitalicama i nadmudrivanjem, primjer je usmene narodne književnosti (Hranjec, 2011). Prije ulaska u kuću (Međimurje), *dever* mora „otkupiti“ *majgu* (u nekim krajevima otkupljuje se nakon vjenčanja). *Majga* se morala posjeći kako bi *dever* skinuo ukrase (u nekim mjestima Međimurja gdje se običaj vršio prije vjenčanja). Kod ulaska u dvorište (Međimurje), dječak s kokotom odlazi u kuhinju *sokačici* (kuharici), a poslala ga je kuharica mladenčevih svatova. Uz *pevčara*, dvojica dječaka kuharicu daruju vinom i *pogačom*, a ona njima sitan novac. Slijedi dovođenje djevojčice, a potom starije žene umjesto mladenke (Hranjec, 2011). Dovođenje „lažne“ mlade, djevojčice i starije žene, poznato je i u Hrvatskom zagorju, ali i u nekim mjestima Podravine. U Međimurju *dever* također mora otkupiti mladu, a „prodaje“ mu je žena koja ju je odijevala (Hranjec, 2011). U Bednji, kod ulaska u kuću, *sterušino svotski* šalje *devera* da pronade *mladenku*, *dever* se vraća sam i moli pomoć od *mladenca* koji ju tada odmah pronade (Genc, 1997). Nakon toga *šereg kapitan* ponovno ima govor i tek tada sjednu za svadbeni stol (Hranjec, 2011). Plesalo se i kolo, a *mužikaši* su svirali *marša*, *koračnicu*. Kolo su smatrali svetim običajem vjenčanja (Hranjec, 2011). Negdje su objedovali prije vjenčanja, a negdje nakon vjenčanja. U Bednjanskoj svadbi, prije odlaska na vjenčanje, majka i otac opraštaju se od kćeri (ali i ostala obitelj) te slijedi obilazak tri puta oko stola. Nakon toga odlaze van iz kuće, a majka i otac blagoslivljaju ih svetom vodom (Genc, 1997).

4.2.8. Odlazak na vjenčanje i povratak

U Međimurju, kada dođu ispred crkve, ako su u povorci *koproni*, oni ukrste sablje iznad ulaznih vrata u crkvu, a isto tako zastavnik s podzastavnikom. Nakon svečanog vjenčanja, odlaze k mladenki jer se obično tamo odvijao glavni dio svadbe (u pola noći odlazi *za snehu* u mladenčevu kuću). Na ulazu u dvorište dočeka ih *Primeš kapitan*, a svatovi ulaze bučno, uz *huškanje*. U nekim mjestima, tek sad slijedi skidanje *venčanjaka* ili *ropčenjaka*. Kad je *dever* „obavio posao“, glazba (*bandisti*, negdje ih se zove i *plehari*) sviraju *napitnicu*. U mjestima gdje se nije izvodio ovaj običaj, svi su ušli u kuću i *starešina* je održao govor o vjenčanju i dolasku natrag (Hranjec, 2011). U Međimurju i Hrvatskom zagorju, običaj je bio da mladenka i mladenac idu zajedno na crkveno vjenčanje, a prema zapisu Medjimorca, u Hlebinama (Podravina) zaručnica i zaručnik idu odvojeno na vjenčanje sa svojom rodbinom. U povratku s vjenčanja također se vraćaju kući odvojeno (Medjimorec, 1896). Prema Ivančanu, mladoženja u Podravini doprati mladenku natrag do njene kuće, ali ode s glazbom natrag u svoj dom (Ivančan, 1989). Galenić navodi (za mjesto Hlebine) da je *pozović* nosio sa sobom visoki štap, a na vrhu zavezanog živog pijetla (Galenić, 1995). Došao je do mladenke nakon crkvenog vjenčanja, a donio ga je u svrhu orijentacije. Ako bi se svatovi izgubili u noći kod odlaska u mladenčev dom, tada moraju pogledati u kojem smjeru pijetao gleda i u tom smjeru nastave hodati. Kod povratka *pozovića* mladenčevi svatovi kreću k mladoj na ručak i slijedi nastavak svadbe (Galenić, 1995). Prema Horvatu, mladenac ostavlja mladu kod njene kuće, ali se vraća sa svatovima k svojoj kući po *katane*. Pripremi se šest do osam ukrašenih konja te kola u kojima se svatovi dovezu do mladenkine kuće (Horvat, 1896.a). Kada stignu u dvorište, *pozović* uzme bocu vina i ostalu hranu od *podsnhalja* te nosi kuharicama kao dar. Ostali svatovi uđu tek nakon nadmudrivanja *starješina*. Zatim slijedi „kupovanje“ mlade unutar kuće i slijedi zabava (Horvat, 1896.a). Ivančev zapis govori o tome da prije nego sjednu za stol pjeva se i pleše *Igraj kolo* te tako hodaju sve dok ne dođu na svoje mjesto za stolom. Nakon objeda plesalo se i zabavljalo sve do navečer, a isto tako, prije mraka, došla su kola po mladenkine stvari (Ivančan, 1989).

Odvoženje miraza nije se odvijao u svim mjestima u isto vrijeme. Pod *miraz* se smatralo sve ono što roditelji daju mladenki, od zemljišta, životinja do posteljine, namještaja, kućnog pribora i novaca, a obično se darivao i kolovrat (s vremenom

mijenjao se sadržaj miraza) (Rajković, 1974). Posteljину je majka pripremila ranije, očekujući da će joj kći ili sin te godine poći *zamuž* (oženiti se) te sve ono što će osoba odijevati (Hranjec, 2011). *Miraz* (posteljina i odjeća) pripremao se u zimskim mjesecima. Perjem se punila blazina i jastuci, a povodom toga žene su organizirale *čehalce*, *čehane* – čijanje perja gdje bi se okupilo više žena i posao bi trajao dugo u noć. Kada se posao približavao kraju, u kući su se počeli okupljati muškarci i mladići (Peršić Kovač, 2013). Ponekad bi, u dogovoru s domaćicom, ili čak i bez njena znanja, došli i *mužikaši*. (Peršić Kovač, 2013). Plesala se *poljka*, *čardaš*, *valcer*, *drmeš*, a negdje i kolo (Ivančan, 1989). Događaj je bio obilježen veseljem i glazbom, a ako nije bilo *mužikaša* netko je zasvirao u usnu harmoniku ili češalj. U Hrvatskom zagorju običaj se nazivao *češljanje perja*. Žganec je zabilježio pjesmu i melodiju koja se pjevala u toj prilici:

MARIJA ZASPALA

Slika 26. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Marija zaspala* (Žganec, 1950: 79)

Nazivi za *miraz* u Međimurju su *lajca* što znači sanduk u kojoj je bilo složeno donje rublje, *lomar* ili *ormar* mjesto u kojemu se nalazilo ostalo rublje koje će osoba nositi u drugi dom (Hranjec, 2011). U Hrvatskom zagorju (okolica Stubice) naziv za *miraz* reklo se *voziti škrinju*, a *škrinja* je služila kao i u Međimurju *lajca*. Odvođenje *miraza*, za svako mjesto, ali i u svaku obitelji, vrijedilo je drugačije. *Miraz* se obično odvodio prije vjenčanja, negdje na dan vjenčanja ili nakon vjenčanja. Prema

Rajković (u okolici Stubice), budući mladenac i njegovi pratioci donose *strošek* – ranije je to bila *pogača*, *gibanica*, *mladinče*, zamotano u stolnjak, a uz to još i vino (Rajković, 1974). Kod odvođenja *miraza* u mjestima Međimurja, *dever* ga je morao otkupiti (negdje on i *podsnhalja*). Glazba je pratila prijevoz *miraza*, a povorka koja je pratila kola i konje, zastala bi na raskrižjima i otplesala kolo (Hranjec, 2011). U Podravini se odvijao također običaj „kupovanja“ *miraza* (Ivančan, 1989). Pjevale su se *posteljarske* pjesme prilikom vožnje djevojčinog *miraza*, a jedna od njih je *Kreću kola* (Janaček – Kučinić, 1985).

Vrijeme do odlaska mladenke u novi dom ispunjen je raznim običajnim radnjama, plesom, pjesmom i jelom. Kad su se glazbenici odmarali, sudionici svadbe pjevali su i plesali razna svatovska kola kao što je *Igraj kolo* (Hranjec, 2011). U Podravini, Ivančan donosi zapis istoimene pjesme, ali u drugoj verziji (Ivančan, 1999):

IGRAJ KOLO U DVADESET I DVA

Slika 27. Zapis pjesme (Podravina) *Igraj kolo u dvadeset i dva* (Ivančan, 1999: 230)

Prema Ivančanu, u Podravini se igrala igra *Vanjkušec*, na istoimenu pjesmu, u svatovima uz glazbu (Ivančan, 1989). U Međimurju je također poznata ova igra ples te se pjevala istoimena pjesma. Nazivi ostalih pjesama i kola su se plesala u svatovima su *Postojale cure oko kola*, *Lepa Anka kolo vodi*, *Nakraj sela kolo igra*, *Ja sam crni ja* i drugo (Ivančan, 1989). Osim *Igraj kolo* (Međimurje), plesalo se i pjevala pjesma *Oj, čašica, verna pajdašica*, koja se u Međimurju pjevala tijekom *sestrenja*, samo u sličnoj verziji (ovisno o mjestu) kao i *Sejali smo bažuljka* (Hranjec,

2011). U Podravini se također pjevala pjesma *Sejali smo bažuljka*, ali u drugačijoj verziji, a kako ih postoji više, Ivančan je zapisao pjesmu *Sadili smo bažuljka* (Ivančan, 1987):

SADILI SMO BAŽULJKA

Fonoleka ZIF, 1762-3. J-116 Podluren, 1986. Snimio I Ivančan Transkribirala R Bonifačić

z. Sa - di - li smo ba - žulj - ka , sa - di - li smo ,

dra - ga lju - ba , ba - žulj - ka .

Slika 28. Zapis pjesme (Međimurje) *Sadili smo bažuljka* (Ivančan, 1987: 142)

U večernjim satima, počinju se igrati razne igre. U Međimurju dolaze *maškori* (kao i u nekim mjestima Podravine i Hrvatskog zagorja). Maškare su unosile u svadbu određeno raspoloženje, tako je svadba postaje svojina ne samo uskog kruga svatovskih uzvanika, već gotovo cijelog sela (Ivančan, 1974, 10. 9. 2016.). Osim *maškora*, glavni zabavljači bili su *mužikaši* koji su izvodili igre s lutkama, a najpoznatija igra u kojoj glume bila je *Baba gljive brala* (Hranjec, 2011). U nekim mjestima Međimurja, interpretiranu igru zamjenjuje običaj „donošenja gljiva“. Muškarac preodjeven u *babu* donosi „gljive“ pečene *krpice*, pritom šepa jer si je *razdrapila* ranu, a žene pjevaju *Baba gljive brala*. (Hranjec, 2011). „No, na melodiju te pjesme pjeva se i poznata međimurska *Slaviček* (slavuj, op. S.H.) *se ženi*, koju nastavljaju pjevati nakon *Babe*“ (Hranjec, 2011: 245). Žgančev zapis pjesme koja se pjevala u Podravini: „Baba gljive brala, na bukovi kladi./ Kladu preskočila, ranu razdrapila./ Tri doktori bili, ranu su vraćili.“ (Žganec, 1962: 63). U Hrvatskom zagorju, također su igrali igre, a neke od njih se zovu: *mrtvac*, *melin*, *konj* i *bogec* (Bonifačić Rožin, 1974). *Dever* usred večeri ubire dar u novcu za *mladenku*, a posebno se skuplja novac za *muzikante*. *Dever* obilazi oko stola i po kući, prekrivenim tanjurom tražeći novčani dar za *mladenku*. *Muzikanti* zasviraju

ljubitrenk, a gosti dvoje po dvoje ispijaju *ljubitrenk* te novac stavljaju na tanjur (Rajković, 1974). U Hrvatskom zagorju je zabilježena pjesma koja se pjevala tijekom ispijanja *ljubitrenka*:

LJUBIM TE, KUŠNEM TE

♩ = 76 - 80

Pustodol - Morševac, XI/1971. B.

Lju-bim te, ku-šnem te, pi-jem ti za zdrav-lje, i za na-še o-bo-dve
za tvo-je za mo-je

Zdra-vi bi-li kud ho-di-li! Bog daj du-go ži-vje-li! ži-vje-li! Le ku-
šuj-te se, po-lju-bi-te se! Bog zna li

kle-tu bu-mo li na sve-tu skup ži-vje-li.

OZT

Slika 29. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Ljubim te, kušnem te* (Bezić, 1974: 336)

Svadba je u Hrvatskom zagorju (ovisi o mjestu) trajala do jutra jer je tek tada mladenka otišla u mladenčev dom gdje se svadba nastavlja (Rajković, 1974).

4.2.9. Odlazak mladenke u novi dom

U Međimurju, prije završnog opraštanja *starešine* u ime mladenke, na stol se donosi posljednje jelo: pečeno meso i pogača, što je znak da mladenka i svatovi kao njene pratnje odlaze iz kuće k mladencu (običaj donošenja pečenke kao posljednjeg jela u svadbi karakteristično je za krajeve čiji se običaji opisuju) (Hranjec, 2011). Kod odlaska od stola (Međimurje), mladenac primi mladu pod ruku i svi zapjevaju: „Ne ostavi nas nigdar,/ blagoslovi nas svigdar,/ budi s nama svaki čas/ Jezuš, zveličitel naš“ (Hranjec, 2011: 250). U Podravini, *starešina* opomene svatove da je vrijeme da

mladu odvedu u mladoženjev dom te tri puta mole za blagoslov mladenkinih roditelja, a kod odlaska od stola pjevaju pjesmu: *Večeraј mi, Jano (mladenkino ime), za majkinim stolom* (Ivančan, 1999). Istom prigodom pjeva se u Podravini, već spomenuta pjesma *Sejale smo bažuljka* (Ivančan, 1989). U Podravini je običaj odlaska mladenke u novi dom oko ponoći (kao i u Međimurju), ali i kasnije (Ivančan, 1989). U Hrvatskom zagorju, odlazak je tek ujutro, a prije nego odu, upalili su krijes (*kukuruzovinu*) te zaplešu oko njega *drmeš* ili *seljančicu* (okolica Stubice) (Rajković, 1974). Prije plesanja, otpjeva se pjesma *Tenka deklica zorju snovala* (Bezić, 1974). Ivančan navodi da se oko krijesa plesalo *Igram kolo u dvadeset i dva* te se pri tome ubire novac za mladence (novac stavljaju tijekom plesanja na tanjur) (Ivančan, 1974). Tek nakon toga slijedi opraštanje od roditelja, rodbine s time da *dever* traži blagoslov roditelja, a *starešina* ga daje umjesto njih i kreću mladenčevoj kući (Rajković, 1974).

4.2.10. Običaji nakon pola noći u mladenčevom domu

U Međimurju, mladenku dočekaju, ispred kućnih vratiju, mladenčeva majka i otac (*hižni japek* i *hižna mamica*) (Hranjec, 2011). *Starešina* ih pozdravlja, oni mladence ponude jednom čašom vina, a ona kao i kod ulaska u kuću nakon vjenčanja, mora izliti vino preko ramena (Hranjec, 2011). U nekim mjestima Međimurja, običaj je bio da *dever* prenese mladu preko praga jer ako mlada nagazi prag, svekrva bi mogla umrijeti (Hranjec, 2011). U Podravskim mjestima mladoženja je prenio mladu preko praga (Ivančan, 1999). Gosti su također dočekali mladence izvan kuće, a svatovi pjevaju pjesmu *Otvorajte nam vrata* (Ivančan, 1999). U nekim mjestima Međimurja, kad svatovi blaguju, a negdje nakon jela, mlada odlazi na presvlačenje u *mladu snehu* (Hranjec, 2011). Time se potvrđuje koje značenje ima nošnja u ovim krajevima. Negdje se mlada otišla presvući, a negdje se pred svatima skidao vijenac. Mijenja se mladenkina frizura jer se po frizuri također prepoznaje tko je neudana, a tko udana žena (Hranjec, 2011). Stavljanje na glavu *peče* kojom su mladu *posnešili* i tako postaje *sneha*, poznato je u međimurskim i podravskim mjestima. „Prodaja“ mlade snahe poznat je u Podravini, a mladoženja je držao tanjur te se trebao platiti ples s mladenkom, a sličan običaj zabilježen je u Međimurju. Običaj darivanja mladenaca *mivanje* (Podravina) vršio se kada je mladenka došla u mladenčev dom (Ivančan,

1999). Običaj je imao funkciju darivanja mladenaca (Ivančan, 1989). Mladenka je nosila tanjur s vodom, svakog uzvanika je vodom smočila po licu, *klencer* je obrisao gosta, a mladoženja je nosio tanjur u koji su uzvanici stavljali novac (Ivančan, 1999).

4.2.11. Nastavak svadbe

U jutarnjim satima, u Međimurju, *mladu snehu* dolazi posjetiti rodbina, u nekim mjestima posjet zovu *gljet kvara*, u drugima *prviči* (Hranjec, 2011). Svadba se obično nastavila oko podneva, nakon jela imitirali su dijelove svadbenog ceremonijala na šaljiv način. Spominje se i paljenje *kurzinja* oko kojeg se plesalo kolo, a *mužika* je svirala (Hranjec, 2011). U nekim podravskim krajevima, ujutro iz mladenkine kuće dođu dvije djevojke i privežu joj *šamiju* (Ivančan, 1989). Drugdje je znao činiti mladenac. Ponovno su se skupili svatovi te *zastavnik* i mlada snaha u pratnji glazbe s kantom odlaze na bunar po vodu (Ivančan, 1989). Za običaj se kaže *Mlada ide po vodi* ili *na vodu*. Kod bunara umivaju lice jer se vjerovalo da je ta voda ljekovita. Oko bunara pleše sa *zastavnikom* ili *djeverom* da provjere je li *šepava*. Vodu su zgrabili i stavili ju u vrč na tlo. Prilikom plesanja, svaki put mlada ju mora udariti nogom, a treći put mora proliti svu vodu iz nje. Plesala se obično *polka*. Hodali su ulicu, mlada je nosila vodu u vrču ispred sebe, a mještani su ju mogli darivati. U nekim mjestima Podravine, svatovi idu s glazbom (bez mlade snahe) pozivati nove goste u svadbu koji se nazivaju *prviči* (ne vrijedi za sva podravska mjesta ponovno zvanje novih uzvanika). Isti dan, u nekim mjestima u Podravini (Virje, Kalinovac) njegovao se spomenuti običaj *hmivanja* ili *mivanja* (Ivančan, 1989). Medjimorec navodi da su mladenčevi svatovi otišli po mladenkine svatove da dođu u mladenčev dom na *mivanje*, a tada bi mladenkina majka darivala mladenčeve rođake ručnicima (Medjimorec, 1896). Ponekad su i *fašenki* došli na *mivanje* drugi dan (Ivančan, 1989). U Hrvatskom zagorju, (opis za mjesto Bednja) Kod dolaska mladenčevoj kući, mladenka prvo odlazi darivati staju novcem, a nakon toga dočekaju je mladenčevi roditelji ispred kuće kao i u Međimurju i Podravini (Rajković, 1974). Svadba se nastavlja kao što je bila kod *mladenke* (obično dođu i maskirane grupe) (Rajković, 1974). U Bednjanskoj svadbi, u mladenčevu domu *mladenka* daruje *mladenčeve* ukućane i rodbinu, nakon čega slijedi „provjeravanje“ je li *mladenka šepava* (pleše se *valcer* i *poljka*). Kuharica donosi posljednje jelo na

stol (pečenku), te *sterušino svotski* najavljuje darivanje *mladenke* (Genc, 1997). Tijekom skidanja vijenca s glave pjevala se pjesma *Venčec moj, večnec moj, beli i čeljani* (Genc, 1997). *Mladenac* odlazi u sobu, a *dever* odvede *mladenku* u sobu gdje ju *mladenac* čeka (Genc, 1997). Sljedeće jutro mlada snaha mora pokazati svoje domaćinske sposobnosti (unese u kuću vodu iz bunara i metlom očisti glavnu prostoriju u kući, a pri tome joj *muzikanti* i *svatovi* bacaju *smeće*) (Rajković, 1974). Postojale su verzije gdje se naknadno otišlo po mladenkine *svatove* ili su istovremeno pošli u mladenčev dom. Kod odlaska u mladenčev dom, žene *pogačarice* nosile su veliki kruh *pogaču* na glavi zamotan u *stolnicu* (Rajković, 1974). S tom *pogačom* izvodila se dramska scena u kojoj se *pogača* nazvala *šuma*. Jedan *svat* je *lugar*, a drugi želi „kupiti šumu“ te se počinju za nju „pogađati“. Na kraju se *pogača* razdijeli *svatovima* i oni ju ponesu kući (Rajković, 1974).

4.2.12. Završetak svadbe

U Međimurju, nakon svadbe, obilazili su one koji su bili u *svatovima* te uz razne dramske igre traže dar u obliku novca za *mladence* (Hranjec, 2011). *Prviče* se negdje nazivalo posjet rodbine, ali tjedan dana nakon svadbe da provjere kako se *mlada snaha* snašla u novoj sredini. Posjet je prigoda da se rodbina bolje upozna i da se popije i pojede ono što je ostalo od svadbe (Hranjec, 2011). U podravskim mjestima jednak je naziv za posjete, ali oni koji dolaze drugu nedjelju nazivaju ih *drugiči*, a treću nedjelju *tretiči* (Ivančan, 1989). U Hrvatskom zagorju, nakon tjedan dana od svadbe, posjet *mladenke* roditeljskom domu nazivaju *prviči*, *povrač* ili *ostanjki* (Rajković, 1974). U završetak svadbe (Međimurje) podrazumijeva se i *fpelavanje mladenke*, slično kao i kod poroda. *Mladenku* je pratila *podsnhalja*, a iz dvorišta ju isprati glazba svirajući *koračnicu*. U Podravini, prema zapisu Ivančana, mlada je snaha s crvenom *šamijom* na glavi, u pratnji muža, otišla u crkvu (Ivančan, 1999).

Svadba je negdje trajala najmanje jedan do dva dana, a najviše više od šest dana, a ovisilo je o ekonomskoj prilici obitelji (Hranjec, 2011). Rajković navodi da su donesene zabrane kojima se skratilo trajanje same svadbe i zbog toga se mijenjao vremenski razmak u izvođenju običaja koji su bili dio svadbenog ceremonijala (Rajković, 1974).

4.3. SMRT (UKOP)

Posljednji ispraćaj pokojnika bio je popraćen narodnim običajima kao i svi običaji do sad. Običaji su podijeljeni u tri faze: običaji prije ukopa, ispraćaj pokojnika i običaji nakon ukopa.

4.3.1. Običaji prije ukopa

Zajednička vjerovanja, za sjeverozapadnu Hrvatsku predviđanja su smrti po ponašanju životinja. Ako se noću oglasi ćuk, sova, kokoš ili se čuje zavijanje psa, vjerovalo se da će netko umrijeti. Jednako vjerovanje je za sanjanje srušene kuće ili ispadanje zubi. Svaka osoba pripremala se za smrt još za života, pogotovo žene (Hranjec, 2011). U Hrvatskom zagorju žene najčešće čuvaju odjeću koju su nosile kao djevojke jer u njoj žele biti ukopane (Rajković, 1974). Winter navodi da su žene u Podravini oblačili i u odjeću koju su nosile na vjenčanju (Winter, 1987). U Međimurju su ljude ukapali obučene u narodne nošnje. Umirući se ispovjedio i pričestio te primio posljednju pomast. Muškarcu se zvonilo tri puta, a ženama dva puta (Horvat, 1896.b). Winter navodi da se u Ludbregu dojenčadi i maloj djeci zvonilo *klenkačom* (Winter, 1987). Zrcala su prekrili crnom tkaninom ili su ih okrenuli prema zidu, a negdje su ih prekrili bijelom krpom ili stolnjakom jer se vjerovalo da će pokojnik dolaziti doma ako se vidi u ogledalu, a sat se morao zaustaviti (običaj kao i u Podravini). U ruke pokojnika se stavio molitvenik ili krunica, a uz raku cvijeće. U raku su stavljali najčešće ono čime se pokojnik služio za života (Rajković, 1974). Mrtvac je ležao dva dana u kući, a navečer bi se odvijalo *varestovanje* ili *verestovanje* (bdijenje uz mrtvaca). Žene su otpjevale *mrtvečku* pjesmu, molile i „plele“ vijenac za pogreb od borovih grančica, a u njega se zataknu ruže od papira (Hranjec, 2011). Žene tijekom cijelog tog događanja, pogotovo one koje najviše boluju, najčešće *jočeju* i *narekuju* tj. zražavaju žalost spontano, pjevajući prigodne improvizirane stihove na određenu melodiju (Rajković, 1974).

4.3.2. Ispraćaj pokojnika

Na dan ukopa, pokojnik se stavlja u lijes te se iznese iz sobe u dvorište, a kada dođe svećenik, prekriju raku poklopcem (Hranjec, 2011). Zbog straha od smrti, javljaju različita vjerovanja poput onog da bičem treba tri puta udariti po lijesu kako bi iz njega izašla duša (Hranjec, 2011). Ukućani su, da bi izbjegli strah od pokojnika, na trenutak sjeli na stolice s kojih je podignut lijes (Rajković, 1974). U Međimurju se vjerovalo da se tim običajem spriječi povratak pokojnikove duše, a znali su i stavljati novac ispod pokojnikove glave iz jednakog vjerovanja (Hranjec, 2011). Kada je povorka krenula iz dvorišta, običaj je bio da se prolije voda (Podravina i Hrvatsko zagorje). U povorci je svirala limena glazba, pjevali su članovi crkvenog zbora, a lijes su ili nosili muškarci ili vozili na mrtvačkim kolima s upregnutim konjima. Na kraju povorke su bile žene. Svećenik i *kantor* putem pjevaju pogrebne pjesme (Hranjec, 2011). „Kad umre djevojka ili mladić, sprovod u nekim detaljima nalikuje na svadbu – djevojci se stavi vijenac na glavu – nose je mladići zakićeni kiticama“ (Rajković, 1974: 194). Ako je pokojnik bio mladić, djevojka je na *vanjkušeku* (jastučiću) nosila jabuku sa zabodenim cvijećem, u pratnji dvojice mladića koji su pridržavali trake kojima je bio ukrašen jastučić (Hranjec, 2011). U Podravini, ispred lijesa bila je djevojka odjevena kao mladenka s vijencem i velom na glavi, a na jastučiću je nosila prelomljenu svijeću. Pored nje bi bile dvije djevojke u bijelim haljinama, ali bez vijenca, a ispred bi bilo onoliko djevojaka koliko je pokojni mladić imao godina. Kod djevojčinog sprovoda, mladić nosi prelomljenu svijeću (Winter, 1987). Sličan običaj je bio i u Međimurju (Hranjec, 2011). Žene se od pokojnika opraštaju uz već spomenuto *narekanje*, a u Međimurju i Podravini, ukućani su unajmljivali poluprofesionalne žene koje su nazivali *narekalje* ili *narekače*. Uobičajeno je bilo, također i iskreno *narekanje* najbliže rodbine (Hranjec, 2011). Zapis *narekanja* za pokojnim mužem (Međimurje):

„Ej, parec, moj parec,/ komu si me stavil,/ (i) komu si me naručil?/ (Ej) komu si me naručil,/ (i) kam te iskat pojem,/ (i) kome kraju?/ (i) da si nemam nikoga/ komu bi se pretožila./ Joj, Tomo, Tomo,/ (i) komu si me (o)stavil,/ (i) komu si me naručil?/ (i) Da mi tebe ne bo/ (i) s kim si bom (i) rečkice potrašala?/ (i) Zbogom mi ostani,/ parek moj povolni/ (i) zbogom, i zbogom!“ (Hranjec, 1997: 158).

Žgančev zapis *narekanja* žene za pokojnim mužem (Podravina):

„A čovek moj, čovek,/ a kom si me ostavil?/ A kom si me preporučil?/ A jaj meni, jaj!/ A lepe moje joči/ a koje su me navek gledale!/ A jaj meni i prejaj,/ a što mi bude kaj

napravil?/ A deca moja deca .../ ostali ste prez hranitelja,/ aj prez roditelja ...“ (Žganec, 1962: 205).

Primjer *narekanja* iz Hrvatskog zagorja: „Mila moja majčica,/ zakaj si me ostavila./ kaj si to napravila./ Mili moji putići,/ svi ste mi se zaprli/ v grmiće zarasli.“ (Rajković, 1974: 193).

4.3.3. Običaji nakon ukopa

Nakon ukopa slijede *karmine*, gozba u čast pokojnika, a ponekad se gozba pretvorila u gozbu kao na svatovima (Hranjec, 2011). Uz vjerničku obvezu za molitvom za pokojnikove duše na misi, *karmine* su događaj kojim se nastoji prigušiti bol najbližih. U Hrvatskom zagorju, na *karminama* obavezno je bilo ponuditi devet jela, a posljednje jelo naziva se *strašna zdela*, a prije posluživanja molili su određen broj molitva (Rajković, 1974). Osoba koja nosi raspelo u povorci, obično je i glavni govornik na *karminama*, a zaslužan je za molitve i prigodne govore (Rajković, 1974). Prema zapisima, u Podravini jedu i piju *zadnji del* pokojnikov (Horvat, 1896.b).

5. GLAZBA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Glazba se prenosila usmenim putem i imala je, kao i ples, važnu ulogu u životu čovjeka (društvenu i obrednu funkciju). Utjecaj društvenih promjena i susretanje s mnogim kulturama rezultat je različitih oblika i sadržaja koji se pronalaze u folklornom repertoaru.

„Različita povijest i kulturno nasljeđe hrvatskih regija u kojima se susreću srednjoeuropska, mediteranska i balkanska kultura, uz međuregionalne utjecaje i razmjene, stvorili su iznimnu raznolikost glazbenog repertoara, stilova izvođenja i folklornih glazbala“ (Marošević, 2007?).

Tradicijski instrumenti svirani su kao solistički instrumenti ili kao pratnja pjevanju u raznim situacijama.

5.1. Zrakozvučna (aerofona) glazbala

Ovoj vrsti glazbala pripadaju *ftičeki* - posudasto glazbalo u koje se ulije voda, a ton nastaje puhanjem u otvor na repu ptičice (Hrvatsko zagorje i Međimurje) (Miholić, 2009). Svirala se okarina i usna harmonika, a uz njih su se svirale dude, jedinka, dvojnica, sluškinja, trojka, četvorka, strančica, trstenice i rogovci.

5.1.1. Dude

U mnogim zapisima navode se dude kao najstariji instrument karakterističan za Podravinu, Međimurje i Hrvatsko zagorje. Staro zrakozvučno (aerofono) glazbalo, vrlo je slično gajdama, a razlikuju se od gajda po broju piskova u prebiraljci (svirali), zvuku, načinu i tehnici sviranja (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

„U prebiraljci dudu nalaze se tri ili četiri piska od bazge ili trstike, dok su u gajdama samo dva. Upravo zbog toga svirka na dudama je bogatija, raznovrsnija i vrlo specifična. Dude su najčešće izrađivane u F tonalitetu, premda je bilo dudu i u E i G pa čak i A tonalitetu (premda vrlo rijetko). U Hrvatskoj postoje dvije vrste dudu: četveroglasne i peteroglasne (podravske). Četveroglasne i peteroglasne dudu se razlikuju u broju piskova u svirali i u tehnici sviranja“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Za upuhivanje zraka u mješinu dudu (kao i svih ostalih starih glazbala s mješinom) stoljećima je upotrebljavana puhaljka, što znači da se zrak u mješinu upuhivao

ustima. Prije otprilike sto godina počeo se upotrebljavati posebni, dodatni mijeh (*laktača, sufla, sufra*). *Laktača* je s vremenom postala zaštitni znak dudu, premda su postojale gajde koje su bile svirane s *laktačom*, a i dudu u koje se zrak upuhivao puhaljkom (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016). „Prednost upotrebe laktače je u tome da dudaš ili gajdaš može istovremeno i svirati i pjevati, a čime se u tadašnje vrijeme htjelo konkurirati sve većoj navali novih i, tada, atraktivnijih glazbala (violina, tambure, harmonika, itd.)“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Slika 30. Četveroglasne dudu s laktačom (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016)

5.1.2. Jedinka

Jedinka ima razne nazive, a neki od njih su: žveglica, jednojnica, jednogrla, sopedica i čuruminka. Jednocijevna je svirala vrlo nježnog i elegičnog tona, izrađena najčešće od bazgovine ili ljeskovine, premda se mogu koristiti i druge vrste drveta (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

„Jedinka najčešće ima šest rupa za prebiranje te pisak, koji se nalazi s vanjske strane, tj. okrenut je prema gore, za razliku od istočnijih varijanti kod kojih je pisak redovito s unutarnje strane, okrenut prema sviraču. Razne varijante svirali jedinki su se nekada davno svirale širom Hrvatske tako da nema kraja u kojem se nisu svirala ova glazbala. Najčešće su se jedinke iz pojedinih krajeva razlikovale po obliku i ukrasima te po nazivu. Npr. jedinke iz Hrvatskog Zagorja su najčešće imale četvrtasti vanjski presjek za razliku od svih ostalih varijanti sličnih svirala iz drugih krajeva koje su redovito okruglog presjeka.“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Slika 31. Jedinka (Hrvatsko zagorje) (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

5.1.3. Dvojnice i sluškinja

Dvojnice su dvije svirale (dvije jedinke) ograničenog raspona tona, napravljene od jednog komada drveta, tako da se obje mogu svirati istovremeno. Zbog toga je svirka na dvojnicama uvijek dvoglasna (najčešće u tercama, premda su moguće i druge kombinacije odnosa među tonovima) (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

„Maksimalno se mogu odsvirati do šest tonova pojedine oktave, a ponekad je prepuhivanjem moguće pojedine tonove odsvirati u nekoliko oktava, ali intonacija najčešće nije čista. Interesantan je način sviranja kada se, ovisno o nagibu dvojnica prema usnama svirača, može postići da jedna strana dvojnice svira u normalnoj, a druga u višoj oktavi“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Dvojnice su svirane u svim krajevima Hrvatske, zbog toga glazbalo ima više naziva: dvojnice, žveglice, diple, dvogrle, dvojkinje, vidalice... (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016). Na desnoj strani su obično bile četiri do pet rupice za prebiranje, na lijevoj tri do četiri, a piskovi su uvijek bili okrenuti prema sviraču (prema gore) (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Slika 32. Dvojnice (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016)

Sluškinja se izrađivala u Hrvatskom zagorju, a razlikuje se od dvojnice po tome što na lijevoj strani nema ni jedne rupice za prebiranje dok na desnoj strani ima šest rupica (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016). „Nekada se na sluškinju sviralo kao na jedinku, s time da bi se u toku svirke, u zgodnom trenutku puhnuo i taj “lijevi”, osnovni, ton svirale“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Slika 33. Sluškinja (Hrvatsko zagorje) (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016)

5.1.4. Trojka

Trojka (trojnica) je nastala kombinacijom dvojnice i sluškinje, a nekada se izrađivala u Hrvatskom zagorju (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016). „U jednom komadu drveta su provrtana tri provrta, lijevi nema rupica za prebiranje, srednji ima tri (ili četiri), a desni četiri (ili pet)“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016). Svira se kao i na instrument sluškinju – prvo dvojnice, a treći ton se povremeno dodaje tijekom svirke (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Slika 34. Trojka (Hrvatsko zagorje) (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016)

5.1.5. Četvorka

Četvorka je također glazbalo iz Hrvatskog zagorja. Napravljena je tako da su u jednom komadu drveta provrtana čak četiri provrta, ali je nemoguće i nikada se ne sviraju sve četiri svirale istovremeno (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

„Svirale (tj. piskovi) najčešće čak nisu ni napravljeni na istim stranama, već na suprotnim, dva po dva. Tako na jednoj strani imamo dvojnice, a na drugoj sluškinju. Vrlo rijetki su primjerci na kojima su i sluškinja i dvojnice izrađene na istoj, prednjoj strani“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Slika 35. Četvorka (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016)

5.1.6. Strančica

„Strančica ili fajfa je staro tradicijsko glazbalo koje je nekada obilježavalo sjeverozapad Hrvatske (Hrvatsko Zagorje, Podravina). Sam naziv govori o specifičnom načinu sviranja, na stranu, kao flauta. Strančica i jest preteča današnjih flauta“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Izrađivala se od drveta, najčešće od drva bazge. Na sebi, osim glasnice (rupe na koju se upuhuje zrak), ima šest (ili sedam) rupa za prebiranje. Ponekad su strančice ukrašavane kositrom i bez obzira na to što je flauta savršeniji instrument, strančica daje je puno topliji i nježniji zvuk, koji proizlazi iz drveta, a ne iz hladnog metala (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Slika 36. Strančica (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016)

5.1.7. Trstenice

„Trstenice ili orglice su staro tradicijsko glazbalo tipa panovih svirala, a izrađivale su se kao dječja pastirska glazbala“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

„Trstenice su izrađivane od komadića trstike različite dužine, a specifičnost i neobičnost hrvatskih trstenica je u tome što su najduži komadi trstike stavljeni u sredinu, a najkraći na oba kraja. Po tome se trstenice razlikuju od ostalih tipova panovih svirala. Jedna od prednosti ovakvog načina izrade je mogućnost sviranja više različitih tonaliteta na jednom glazbalu što je rijetkost u folklornoj tradiciji“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Slika 37. Trstenice (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016)

5.1.8. Rogovi

Rogovi nisu u pravom smislu instrumenti, ali su imali značajnu ulogu u tradiciji našeg naroda (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

„Rogovima su se najčešće služili pastiri dozivajući na taj način jedni druge i javljajući svoj položaj. Međutim, rogovi su imali i vrlo značajnu ulogu u nekim važnim godišnjim običajima kao što su: Jurjevo, Ivanje, poklade ili maškare (Buše), itd. Rogovi su najčešće izrađivani od pravih rogova neke domaće životinje, zatim od vrbove kore, od tikve i od drveta. Bili su različite veličine i dužine, od kratkih kravljih rogova i rogova od vrbove kore, pa do rogova izrađenih od raskoljenog drveta i obmotanih kožom koji su bili dugi i do tri metra. Takvi vrlo dugi rogovi su se zvali bušen i najčešće su se koristili u vrijeme poklada“ (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

5.2. Žicozvučna (kordofona) glazbala

Žicozvučnim glazbalima pripadaju cimbal, citra i tambure.

5.2.1. Cimbal i citra

Cimbal i citra razlikuju se u izgledu i načinu sviranja. Cimbal se sastoji od drvene rezonantne kutije, najčešće trapezoidna oblika na kojoj je napeto osamdesetak do stotinu žica ugođenih po skupinama, obično dvije ili više njih na isti ton (Miholić, 2003). Žice su s jedne strane fiksno pričvršćene, dok vijci na suprotnoj strani omogućuju ugađanje. Svira se naizmjeničnim udaranjem drvenim batićima omotanim tkaninom po žicama. Udaranjem batića o žicu možemo dobiti mekši i grublji ton. Dio batića koji je omotan tkaninom ili vatom i koncem, dobivamo mekši ton. Za grublji ton se koriste neopleteni batići ili se svira dijelom batića koji se inače drži u ruci. Može se svirati položen na stol ili na stalku, a prilikom sviranja u hodu, cimbal je obješen na remen (*gurta*) oko sviračeva vrata (Miholić, 2003, 10. 9. 2016.). U Međimurje u 19. stoljeću donijela ga je mađarska romska obitelj, odakle se proširio na Podravinu i Hrvatsko zagorje (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016).

Slika 38. Cimbal (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja iz foto-arhiva Lado, 2016)

Citra (srodna cimbalu) je žičano glazbalo, a melodija se dobiva trzanjem žica (jedna melodijska i dvije basovske žice napete preko plosnate drvene hvataljke s okruglom glasnjačom) trzalicom ili drvenim štapićem. Skraćuju se pritiskom prstiju ili drvenog štapića, a da bi se dobio dublji, stalno isti ton, potrebno je trzati basovske prazne žice iste visine (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016).

„Tradicijska glazbala su bordunska citra (*trontole*) i cimbal, često udružen s gudačkim glazbalima u mješovite sastave (*goslari*). Nakon pripojenja Međimurja Hrvatskoj (1918.), zamijenili su ih tamburaši i sastavi limene glazbe (*bandisti*)“ (Marošević, 200?).

Slika 39. Citra (Wikipedia, 2016)

5.2.2. Tambure

Tambure se sastoje se od drvenog trupa sa zapinjačom za žice, s konjićem preko kojih se zatežu žice i s glasnjačom na kojoj danas veći zvučni otvor zamjenjuje nekadašnjih 8 do 24 rupica. Zatim od dugog vrata s hvataljkom na kojoj su poprečni pragovi i kobilica s urezima za žice, te od pužolike glave s vijcima, odnosno s mehanizmom za zatezanje čeličnih žica. Istrzavanjem žica trzalicom od kore, pera ili plastike, prstima ili povlačenjem gudala preko žica dobivamo zvuk (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016).

„Zbog zahtjeva skupnog muziciranja, na Prvoj konferenciji tamburaških stručnjaka 1958. u Novom Sadu prihvaćeni su jedinstven sustav tamburaških glazbala (bisernica I/prederica/prima(šica) i II/kontrašica, brač I i II, E-brač/basprim/čelović, čelo, beglajt/bugarija/kontra/kontrovaca i ba(j)s/berda/begeš/tur) i četvoroglasni kvartni ili srijemski sustav ugodbe koji se početkom 20. st. u Bačkoj i Srijemu razvio iz troglasnoga, zbog čega se kvintna ugodba (utemeljitelja Franje Kuhača i Mije Majera i popularizatora Milutina Farkaša) ili Farkašev sustav, prvotno rašireniji prakticira na užem području Hrvatske“ (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016).

5.3. Opnozvučna (membranofona) glazbala

Opnozvučna glazbala su lončani bas i doboš.

5.3.1. Lončani bas

Lončani bas (*prda, ćupa, brunda, brundalo, mrgudalo*) ritmički instrument koji je u sjeverozapadnim krajevima Hrvatske zamjenjivao bas. Instrument čini glineni ćup na kojem je preko otvora navučen životinjski mjehur ili koža, a na sredini tog mjehura ili kože je pričvršćen drveni štapić ili trstika. Povlačenjem navlaženih prstiju (ili komadićem vlažne spužve ili tkanine) gore dolje po štapiću, dobije se ritmički zvuk (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016).

Slika 40. Lončani bas (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016)

5.3.2. Doboš

Doboš je instrument, koji se spominje u Međimurju, a koristio je seoskom bubnjaru za oglašavanje novosti i izdavanje naredbi. „Sastoji se od jedne bakarne ili aluminijske okrugle kutije bez dna koje su preko obje strane zatvorene nategnutom kožnom opnom“ (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016).

5.4. Samozvučna (idiofona) glazbala

Ovoj vrsti glazbala pripadaju razne zvečke, udaraljke (udarci kožnim potplatom čizme o pod, metalnim predmetom o potkovu), pucketaljke (bič, kožni remen), klepetaljke, strugaljke, drvene čegrtaljke škrebetaljke i zvona. Škrebetaljka se koristila za zvonjenje umjesto zvona u Velikom tjednu, a zvuk se proizvodi neprestanim okretanjem pomičnog dijela, držeći nepomičnu os (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016).

Slika 41. Čegrtaljka (Hrvatska tradicijska glazbala, 2016)

5.5. Instrumentalni sastavi

Ljudi su postupno zamjenjivali individualno sviranje raznim drugim sastavima. U Međimurju se najčešće u zapisima spominju *bandisti* i *tamburaši*.

„Instrumentalni sastavi bandisti/limena glazba/pleh mužikaši/trumbentaša sastoje se od najmanje 7 izvođača na limenim puhaćim glazbalima i na jednom drvenome“ (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016).

„Na trubi pređerici i šip klanetu/klarinetu svira se visoka, na flighorni dublja melodija, na es-trubi dvoglasna ritamska i harmonijska pratnja, na ventil trombonu i/ili tenoru harmonijska te na jednoj ili dvije bas trube basovska pratnja. Katkad im se pridružuje i izvođač na bubnju, odnosno dobošu, a rjeđe na činelama (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016).

Harmonika gumbara s dvanaest basova, harmonika rastegača i usna harmonika citre, javljaju se od kraja 19. stoljeća unutar instrumentalnih sastava za pratnju glasu ili plesu (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016).

„Od kraja 19. st. prednost imaju gudački sastavi (*guci*, *mužikaši*) u sjevernim područjima s pridruženim cimbalom, a tijekom 20. st. dopunjeni tamburama i kromatskom harmonikom ili pak potpuno zamijenjeni tamburašima“ (Marošević, 2007?).

„Nekad je bila ciganska glazba, violine i klarinet – *šipuš*. Šipuš je onaj koji svira klarinet i gosle i bajs“ (Ivančan, 1987: 115). Jedan od sastava tamburaša činili su instrumenti violina, dvije harmonike, kontrabas i gitara (Ivančan, 1987). Prema Miholić, *mužikaši* ili *guci*, su u sastavu imali violine, kontrabas ili berde, bugariju te cimbal. Osim tih instrumenata, svirale su se i tambure te solistička glazbala poput citre ili duda (Miholić, 2009). Tamburaški sastav *štru(n)jkača* novija je tradicija običajne prakse i u Međimurju, a violina se u Međimurju udomaćila tek u drugoj polovici 19. stoljeća, zahvaljujući mađarskim romskim kapelama (Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, 2016). U Podravini i Hrvatskom zagorju, tambura se udružila i s drugim glazbalima u mješovite sastave (violinom ili harmonikom). U Podravini, u stariji sloj tradicije pripada jedinstveni ansambl: dude (*mrčaljka*) i fajfa (Ivančan, 1989). Žganec zatim navodi sviranje na dudama (*mrčaljka*), (h)egedama, fajfi i cumbulama (Žganec, 1962). Takve sastave je zamijenila *guslena* glazba (iz Mađarske). Na svadbama su zatim svirali instrumenti: bisernica I, brač I, terc - brač, berde, bugarija, kontrašica i gusle. Na svadbi u 19. stoljeću, zabilježen je sastav svirača egeda, cimbula, kotraš, klarinetaš i bajzar (Žganec, 1962). Ivančan navodi da su u Podravini razlikovali *mužikaše* i *tamburaše*.

„To su dva različita pojma u narodu i kad se kaže mužikaši, onda se misli na sastav od jegeda (violina I – obično 2), kotraša (viol. II – obično 1), cimbal (1), bajs (1), a katkad i klarinet, dok su tamburaši u svom običnom sastavu, a najobičnije bisernica, kotrašica, berde i bugarija i (što je zanimljivo) violina“ (Ivančan, 1989: 71).

Bezić navodi kako u okolici Donje Stubice, kod skupine glazbenika, nije naišao na čisti tamburaški sastav, niti na same gudače (Bezić, 1974).

U području Međimurja i Hrvatskog zagorja, karakteristično je izvođenje jednoglasnih ili dvoglasnih napjeva manjeg opsega (postojali su različiti oblici dvoglasja), dok su za Podravinu karakteristične melodije velikog opsega (Svalina, 2012).

6. FOLKLORNA SCENA

Opisane godišnje i životne običaje, odnose se na svakodnevicu čovjeka prošlog stoljeća, a danas možemo vidjeti na raznim manifestacijama poput *Međunarodne smotre folklor* u Zagrebu. Pojam folklor odnosi se na stvaralaštvo utemeljeno na tradiciji neke kulturne zajednice, a njime se izražava kulturni identitet te zajednice (Hrvatska enciklopedija, 2016). Manifestacija *Smotra folklor* ima korijene u kulturno-prosvjetnom radu i angažmanu *Seljačke sloge*, organizacije koju je 1925. godine utemeljila *Hrvatska seljačka stranka* (Leček, 2006). Složeni proces modernizacije, koji je donosio na selo niz novina i mijenjao njegov izgled, potrebno je bilo oblikovati u prihvatljivom obliku i predstaviti seljacima (Leček, 2006). Ideologija stranke, s jedne strane je bila pomoći selu da pronade mjesto u promjenama, a s druge da sačuvaju tradicionalni svijet (Leček, 1995). Stranka je težila potpunoj preobrazbi narodnoga (seljačkoga života), a time je potaknula osnivanje *Seljačke sloge* kao organizaciju koja će preuzeti nepolitički rad (Leček, 2006). 1928. godine započelo je osnivanje ogranaka *Seljačke sloge* po selima. Poticanjem seljačkog naroda da stvaraju i dalje na tradicijskim temeljima, u čijem će duhu „prerađivati“ umjetničke inspiracije modernog vremena, nastojalo se vratiti na starije oblike stvaranja i iz njih obnavljati nacionalni umjetnički izraz u umjetnosti riječi, glazbi, plesu i likovnosti (Leček, 2006). Atentatom na Stjepana Radića, ali i prijašnjim neprihvatanjem zamisli na koji način sjediniti selo i grad, kod ideologa kulturno-prosvjetnog djelovanja potaknulo je sve očitiju težnju zatvaranju jer ideja o povratku izvornosti, koja je prisutna na smotrama od 1929. godine, označuje prekid s pokušajima stvaranja zajedničke nacionalne umjetnosti i kulture, a posljedica toga je stilizacije tradicije (Leček, 1995). Iste godine, na III. smotri seljačkih pjevačkih zborova, promovirana su načela po kojima će se ravnati smotre folklor u tridesetim godinama, a preporučeno je bilo izvoditi pjesme na „starinski način“ (neharmonizirane), bez zborovođe u narodnoj nošnji koja pripada kraju iz kojeg zbor dolazi (Leček, 1995). Kako se nastojalo očuvati narodnu pjesmu, tako se zalagalo za vraćanjem narodnoj nošnji, koju je istisnula tvornička odjeća koja je bila jeftinija, iako lošija, seljaštvu se nametala kao jedina mogućnosti (Kristić, 2003). Pjevačke smotre postale su smotrama cjelokupnoga narodnog stvaralaštva na kojima se, uz pjesmu, trebao pokazati i ples, starinska nošnja i dio običaja (Leček, 2006). Od 1937. godine, naziv se mijenja u *Smotre hrvatske seljačke kulture* (Sremac, 1978).

„Najveći broj skupina dolazio je iz sjeverozapadne Hrvatske, gdje u to doba starije tradicije većim dijelom nisu bile više u živoj funkciji, ali su još živjele u sjećanjima starijih ljudi i mogle su se rekonstruirati. Izvođači su još posjedovali moć uživanja, a pomoć stručnjaka jamčila je visok stupanj vjernosti tih rekonstrukcija“ (Sremac, 1978: 104).

Tendencija *Seljačke sloge* nije bila samo da se obnovljene tradicije predstavljaju na sceni nego da ih se vrati u prvobitnu funkciju (Sremac, 1978). U tom razdoblju, smotre su bile presudne u širenju novog odnosa prema tradicijskoj kulturi koja je dobila novu vrijednost u očima seljaka i građana (Leček, 2006). Seljački zborovi svoj rad su ozbiljnije prikazali na mnogim lokalnim i regionalnim smotrama (Leček, 2006). Takve smotre bile su poput filtera za glavnu smotru u Zagrebu (Sremac, 1978). Iako su smotre imale izrazito nacionalno političko obilježje, nisu mogle izbjeći komercijalizaciji. Počelo je zanimanje drugih zemalja čime je uspostavljena sprega s turizmom (Sremac, 1978). Od početka osnivanja do 1941. godine, kada je organizaciju prekinuo Drugi svjetski rat, imala je ogranke u više od 1200 sela u kojima su živjeli Hrvati (Leček, 2006). „Preživjela je tek kao institucija koja čuva narodnu tradiciju i priređuje smotre, ali ne više žive seljačke umjetnosti, nego folklor“ (Leček, 2006). Nakon 1945. godine (poslije Drugog svjetskog rata) obnovio se rad *Seljačke sloge* i njezinih ogranaka, održavale su se smotre, a počela su se osnivati brojna gradska folklorna amaterska društva. 1949. godine osnovan je i profesionalni folklorni ansambl Hrvatske *Lado* (Sremac, 1978). Potkraj 1949. godine, u Zagrebu, osnovan je *Savez kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske*, čijim članom postaje i *Seljačka sloga* (Sremac, 1978). Razlog osnivanja Saveza je ujedinjenje i usmjeravanje djelatnosti svih kulturno-prosvjetnih i kulturno-umjetničkih društava (Sremac, 1978). Uz plesne skupine u seoskim društvima djeluju i pjevački zborovi, tamburaški zborovi i dramske sekcije, a često su članovi pjevačkog zbora i plesne skupine. Došlo je do zastoja, izazvanog tadašnjim shvaćanjima o konzervativnoj seoskoj kulturi kao kočnici industrijskog razvoja i modernog preobražaja društva, koji je trajao od pedesetih do početka šezdesetih godina, a za to vrijeme aktivnost seoskih skupina ne izlazi iz lokalnih i užih regionalnih okvira (Sremac, 1978). Nakon tog razdoblja, ponovno se budio interes za folklor, koje traje i danas: oživljavaju smotre i festivali, osnivaju se nova kulturno-umjetnička društva. „Uz velike muke 1960-ih su obnovljene samo smotre, ali tada se već na njih gledalo kao na smotre folklor, a ne više kao na smotre žive narodne kulture“ (Leček, 2005: 5). Temelji su postavljeni za, danas nam vrlo poznatu, *Međunarodnu smotru folklor* koja se održava u Zagrebu (Krstić, 2003). Skupina

zaslužuje nastup na *Međunarodnoj smotri folklora* u Zagrebu ako dokaže najistančanije kriterije izvornosti na najvećim regionalnim smotrama u državi kao što su *Brodsko kolo*, *Đakovački vezovi*, smotra folklora Dalmacije u Metkoviću i *Vinkovačkim jesenima* (Zebec, 2002). Prije toga predstavlja svoju općinu ili regiju na županijskim smotrama, a da bi društvo uopće nastupalo na županijskim smotrama, mora biti odabrano kao „bolje“ na manjim lokalnim ili regionalnim smotrama (Zebec, 2002).

Scenski folklor, osim ozbiljne funkcije, ima funkciju zabave i razonode (Rihtman-Auguštin, 1979). Ozbiljna funkcija folklora proizlazi iz toga što ga možemo vidjeti kao popratna pojava političkih, kulturnih i sportskih manifestacijama čime su klasični modeli prezentacije folklora postali simboli mnogonacionalne zemlje (Rihtman-Auguštin, 1979). Neki pojedinci su tradicijska glazbala i svirku iskoristili kao glazbeni predložak ili su ih preoblikovali u nove teme, a poznatiji su *Vještice*, *Komedija*, *Putokazi*, Lidija Bajuk, Dunja Knebl, Tamara Obrovac, Miroslav Evačić, Mirko Švenda i drugi (Šabarić, 2011).

7. ZAKLJUČAK

Razlozi prestanka izvođenja napjeva i njegovanja običaja bili su posljedica imitiranja gradskog načina života, usvajanje gradskih navika, modernizacija i migracija stanovništva iz ruralne u urbanu sredinu. Novo stanovništvo naseljavalo je nova geografska područja te se način života mijenjao. Ljudi su sa sobom „donijeli“ nove običaje i navike što za posljedicu donosi sličnost u običajima susjednih krajeva (Šramek, 1994). Uspoređujući Podravinu, Međimurje i Hrvatsko zagorje, mogu se uočiti razne sličnosti, ali i razlike u glazbi, životnim i godišnjim običajima. Slični zapisi i nazivi pjesama pojavljuju se u više verzija te se time potvrđuje povezanost krajeva. S obzirom na to da su postojale razlike čak između obitelji unutar jednoga sela, nije neobično što ne postoje jednako njegovani običaji na spomenutim prostorima. Od kraja 19. stoljeća mnogi su istraživači obilazili sela, bilježili običaje, pjevanje i plesanje. Njegovanje nekog običaja jedan je od načina očuvanja tradicijske kulture kraja. Selo više nije nosioc tradicijske kulture, a razlike u stupnju zadržavanja nekog običaja ili napuštanja istog najviše se očituje od obitelji do obitelji, kao i među pojedincima. Pokušaji oživljavanja folklornih tradicija u turističke i slične svrhe pokazuju ljudsku težnju za očuvanjem vlastite povijesne i kulturne baštine. Tradicijska kultura Međimurja, Podravine i Hrvatskog zagorja danas se njeguje u osnovnim školama, glazbenim sastavima i djelatnostima kulturno-umjetničkih društava (Miholić, 2009). Uz sve navedeno, tradicijska glazba je neiscrpno vrelo i nadahnuće glazbenicima bez obzira na vremenski odmak i način interpretacije (Šabarić, 2011).

LITERATURA

1. Barlek, J. (2004). Uskrsne pisanice Podravine iz zbirke Etnografskog muzeja u Zagrebu. U D. Ernečić (Ur.), *Podravski zbornik 2004* (str. 265–280). Koprivnica: Muzej grada Koprivnice.
2. Belaj, V. (1998). *Hod kroz godinu – Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Zagreb: Golden marketing.
3. Galenić, D. (1995). Svadbeni običaji u Hlebinama. U F. Horvatić (Ur.), *Podravski zbornik 1995* (str. 169–182). Koprivnica: Muzej grada Koprivnice.
4. Genc, J. (1997). Bednjanska svadba. Priručni rječnik uz Bednjansku svadbu priredila: Božica Pažur. Popratni tekst: Mladen Genc. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 30, 5–6, 95–115.
5. Horvat, R. (1896.a). Ženitbeni običaji: Koprivnička predgradja: Banovac, Bregi, Brežanec, Dubovec i Miklinovec u Hrvatskoj. U I. Milčetić (Ur.), *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* (str. 171–178). Zagreb: JAZU.
6. Horvat, R. (1896.b). Smrt: Koprivnica u Hrvatskoj. U I. Milčetić (Ur.), *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* (str. 206–207). Zagreb: JAZU.
7. Hranjec, S. (1991). *Zipka vu horvatskom cvetnjaku, Narodna kultura Hrvata u Međimurju*. Čakovec: Zrinski.
8. Hranjec, S. (1997). *Zipka vu horvatskom cvetnjaku, Narodna kultura Hrvata u Međimurju*. Čakovec: Zrinski.
9. Hranjec, S. (2011). *Međimurski narodni običaji*. Čakovec: Matica hrvatska, Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu.
10. Ivančan, I. (1987). *Narodni plesni običaji Međimurja*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske.
11. Ivančan, I. (1989). *Narodni plesni običaji Podravine 1*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske.
12. Ivančan, I. (1991). *Narodni plesni običaji Podravine 2*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture.
13. Ivančan, I. (1999). *Narodni plesni običaji Podravine 3*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

14. Janaček – Kučinić, S. (1985). *Zemlje podravske glas*. SOUR „Podravka“, OOUR „Koprivnička tiskara“.
15. Matasović, R., Jojić, Lj. (2002). *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
16. Medjimorec, M. (1896). Ženitbeni običaji: Hlebine u Hrvatskoj. U I. Milčetić (Ur.), *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* (str. 190–194). Zagreb: JAZU.
17. Miholić, I. (2009). *Hrvatska tradicijska glazba udžbenik hrvatske tradicijske glazbene kulture s 3 zvučna CD-a od petog do osmog razreda osnovne škole. Međimurje i Podravina*. Zagreb: Profil International.
18. Njerš, M. (2013). *Zableni zvoni: djelići baštine Peteranca*. Peteranec: Udruga žena Peteranec; Koprivnica: Baltazar.
19. Peršić Kovač, V. (2013). *Zapisi iz podravske svakodnevice*. Koprivnica: Baltazar.
20. Šabarić, Z. (2011). Podravska glazbena tradicija (I.). U D. Ernečić (Ur.), *Podravski zbornik 2011* (str. 226–233). Koprivnica: Muzej grada Koprivnice.
21. Šramek, A. (1994). *Naše selo naši ljudi*. Sveti Ivan Žabno: Općina Sveti Ivan Žabno.
22. Winter, M. (1987). Tri najvažnija momenta u životu čovjeka. U F. Horvatić (Ur.), *Podravski zbornik '87* (str. 153–161). Koprivnica: SOUR „Podravka“, OOUR „Koprivnička tiskara“.
23. Zvonar, I., Hranjec, S., Strbad, A. (1987). *Usmena narodna književnost na tlu Međimurja Knjiga II*. Čakovec: Zrinski.
24. Žganec, V. (1950). *Narodne popijevke Hrvatskog Zagorja: napjevi*. Zagreb: JAZU.
25. Žganec, V. (1962). *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline*. Zagreb: JAZU.
26. Žganec, V. (1971). *Uvodna muzikološka studija za zbirku narodne popijevke Hrvatskog zagorja*. Zagreb: JAZU.
27. Žganec, V. (1990). *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja Knjiga I*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Mrežna odredišta:

1. Bezić, J. (1974). Raznolik glazbeni svijet šire okolice Donje Stubice. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol.10 No.1, 309–375
(dostupno na adresi <http://hrcak.srce.hr/40262>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
2. Bonifačić Rožin, N. (1974.) Folklorno kazalište u južnom dijelu Hrvatskog zagorja. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol.10 No.1, str. 217–256
(dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/40260>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
3. Đaković, B. (2006). Uskrsni krijes Vuzmenka/vazmenka/vuzmenjak. *Etnološka istraživanja*, No. 11, 31–40
(dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/37056>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
4. Gregurek, Z. (2009.a). Iz bakine pučke bilježnice: Sveta Lucija oči čuva. *Zagorje.com*
(dostupno na adresi: <http://www.zagorje.com/kolumna/iz-bakine-pucke-biljeznice-sveta-lucija-oci-cuva>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
5. Gregurek, Z. (2009.b). Iz bakine pučke bilježnice: Zake dekle kite zdence. *Zagorje.com*
(dostupno na adresi: <http://www.zagorje.com/kolumna/iz-bakine-pucke-biljeznice-zake-dekle-kite-zdence>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
6. Gregurek, Z. (2010.a). Iz bakine pučke bilježnice: Sveta Lucija i kokotova noga. *Zagorje.com*
(dostupno na adresi: <http://www.zagorje.com/kolumna/iz-bakine-pucke-biljeznice-sveta-lucija-i-kokotova-noga>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
7. Gregurek, Z. (2010.b). Iz bakine pučke bilježnice: Smuđenje na Blažove. *Zagorje.com*
(dostupno na adresi: <http://www.zagorje.com/kolumna/iz-bakine-pucke-biljeznice-smudenje-na-blazove>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
8. Gregurek, Z. (2010.c). Iz bakine pučke bilježnice: Sedam nije srećen broj za sadnju. *Zagorje.com*
(dostupno na adresi: <http://www.zagorje.com/kolumna/iz-bakine-pucke-biljeznice-sedam-nije-srecen-broj-za-sadnju>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)

9. Gregurek, Z. (2013). Iz bakine pučke bilježnice: Valentinove. *Zagorje.com* (dostupno na adresi: <http://www.zagorje.com/kolumna/iz-bakine-pucke-biljeznice-valentinove>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
10. Hrvatska enciklopedija (2016). *Folklor* (dostupno na adresi: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20034>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
11. Hrvatska tradicijska glazbala (2016). (dostupno na adresi: <http://www.gajde.com/>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
12. Ivančan, I. (1974). Narodni plesovi u Gupčevo kraju. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol.10 No.1, 259–305 (dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/40261>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
13. Kristić, K. (2003). Seljačka Sloga i narodna nošnja (u razdoblju od 1926. do 1929. i od 1935. do 1940. godine). *Studia ethnologica Croatica*, Vol.14/15 No.1, 89–143 (dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/47759>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
14. Leček, S. (1995). Između izvornog i novog - "Seljačka sloga" do 1929. godine. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, Vol. 25 No. 18, 103–123 (dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/80722>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
15. Leček, S. (2005). Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji: (1925.-1941.) (dostupno na adresi: http://hips.hr/wp-content/uploads/2013/01/selajcka_sloga_sadrzaj.pdf, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
16. Leček, S. (2006). Prosvjetom k sreći! *Hrvatska revija*, 3. Matica Hrvatska (dostupno na adresi: <http://www.matica.hr/hr/343/%C2%BBPROSVJETOM%20K%20SRE%C4%86I!%C2%AB//>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
17. Miholić, I. (2003). Cimbali u glazbenom životu sjeverne i sjeverozapadne Hrvatske na kraju dvadesetog stoljeća. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 40 No. 2, 153–166 (dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/27798>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
18. Nadvornik, Z. (2016). *Hrvatsko zagorje - knjiga* (dostupno na adresi:

- https://issuu.com/zlatan.nadvornik/docs/hrvatsko_zagorje_-_knjiga, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
19. Rajković, Z. (1974). Narodni običaji okolice Donje Stubice. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 10 No. 1, 153–214
(dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/40259>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
20. Rihtman-Auguštin, D. (1979). Istraživanje folklor a i kulturna praksa. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 16 No. 1, 9–19
(dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/45375>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
21. Sremac, S. (1978). Smotre folklor a u Hrvatskoj nekad i danas. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 15 No. 1, 97–114 (dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/119621>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
22. Svalina, V. (2012). Tradicijsko pjevanje u glazbeno-folklornim područjima panonske zone
(dostupno na adresi:
http://bib.irb.hr/datoteka/590356.Svalina_Vesna_Tradicijsko_pjevanje_u_glazbeno-folklornim_podrucjima_panonske_zone.pdf, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
23. Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja (2016)
(dostupno na adresi: <http://www.mtraditional.com/>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
24. Marošević, G. (200?). Web centar hrvatske kulture: Folklor
(dostupno na adresi: <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23196>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)
25. Zebec, T. (2002). Izazovi primijenjene folkloristike i etnologije. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 39 No. 2, 93–110
(dostupno na adresi: <http://hrcak.srce.hr/33130>, pristupljeno: 10. 9. 2016.)

Popis slika:

Slika 1. Zapis pjesme (Međimurje) *Denes godovnice Barbare device*

Slika 2. Zapis pjesme (Podravina) *Barbare device denes godovnice*

Slika 3. Zapis pjesme (Međimurje) *Dobar vam večer, gospodar*

Slika 4. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Dobar vam večer, gospodar*

Slika 5. Zapis pjesme (Međimurje) *Radoval se Jezuš mali*

Slika 6. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Oj krstjani preljubljeni*

Slika 7. Zapis pjesme (Međimurje) *Tu za len, tu za len*

Slika 8. Zapis pjesme (Podravina) *Katalena tanca vila*

Slika 9. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Suci sudili*

Slika 10. Zapis pjesme (Međimurje) *Ta divojka*

Slika 11. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Došel sveti Juri*

Slika 12. Zapis pjesme (Međimurje) *Sveti Juraj kres naloži*

Slika 13. Zapis pjesme (Podravina) *Zihađala skresna zvjezda*

Slika 14. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Sveti Jura kresa kuri*

Slika 15. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Kuda Jura hodi*

Slika 16. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Sveti Juraj kresa kuri*

Slika 17. Zapis pjesme (Podravina) *Sijala lena na Vida dneva*

Slika 18. Zapis pjesme (Podravina) *Si so mosti okovani*

Slika 19. Zapis pjesme (Međimurje) *Sveti Ivan kresa loži*

Slika 20. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Dođi, dođi, Jive, na naš kris*

Slika 21. Zapis pjesme (Podravina) *Lado, Lado*

Slika 22. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Kukuvačica (Ladoj)*

Slika 23. Zapis pjesme (Podravina) *Crleno cvetje i modro*

Slika 24. Zapis pjesme (Podravina) *Oj simo, simo djevojke*

Slika 25. Zapis pjesme (Podravina) *Tronjak*

Slika 26. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Marija zaspala*

- Slika 27. Zapis pjesme (Podravina) *Igraj kolo u dvadest i dva*
- Slika 28. Zapis pjesme (Međimurje) *Sadili smo bažuljka*
- Slika 29. Zapis pjesme (Hrvatsko zagorje) *Ljubim te, kušnem te*
- Slika 30. Četveroglasne dude s laktačom
- Slika 31. Jedinka (Hrvatsko zagorje)
- Slika 32. Dvojnice
- Slika 33. Sluškinja (Hrvatsko zagorje)
- Slika 34. Trojka (Hrvatsko zagorje)
- Slika 35. Četvorka
- Slika 36. Strančica
- Slika 37. Trstenice
- Slika 38. Cimbali
- Slika 39. Citra
- Slika 40. Lončani bas
- Slika 41. Čegrtaljka

ŽIVOTOPIS

Osobni podaci

- **Ime i prezime:** Tatjana Perić
- **Datum rođenja:** 1. listopada 1992.
- **Adresa stanovanja:** Braće Radića 92a, 48321 Peteranec
- **Telefon:** + 385 48 636 355
- **Mobitel:** + 385 99 700 2172
- **E-mail:** peric.tatjana20@gmail.com

Obrazovanje

- **Osnovna škola:** Osnovna škola „Fran Koncelak“ Drnje
- **Umjetnička škola:** Osnovna glazbena škola „Fortunat Pintarić“ Koprivnica
- **Srednja škola:** Gimnazija „Fran Galović“ Koprivnica
- **Fakultet:** Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet – Odsjek u Čakovcu

Specifična znanja i vještine

Rad na računalu

- MS Office (Word, Excel, Power Point)
- Microsoft Outlook/Internet

Pjevački zbor

- Akademski zbor Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek u Čakovcu
- Pjevački zbor „Josip Vrhovski“ Nedelišće

Vozačka dozvola

- B kategorija

Primljene potvrde

- Položen napredni tečaj Hrvatskog znakovnog jezika udruge „Dodir“
- Položen III. stupanj (A 2.1.) engleskog jezika
- Položen temeljni stupanj (DEL F A2) francuskog jezika

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

IZJAVA

Izjavljujem da sam diplomski rad izradila samostalno, koristeći se vlastitim znanjem i navedenom literaturom.

POTPIS

IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA

Naziv visokog učilišta

IZJAVA

kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i javno objavi moj rad

naslov

vrsta rada

u javno dostupnom institucijskom repozitoriju

i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

U _____, datum

Ime i Prezime

OIB

Potpis
